ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Δ'. ΑΡΙΘ. 43	Ἐν Πειραιεῖ Νοέμβριος 1886	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΤΙΝΕΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΑΝΝΕΤΟΥ

Ἡ ἔρευνα τῆς φύσεως καὶ ἡ καθ' ἡμέραν πεῖρα τρανότατα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς πολλὰς ἔλαβε καὶ λαμβάνει μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις εἴτε ἐκ τῆς ἐγγείου θερμότητος, ἐξ ἧς οἱ σεισμοί, αἱ ἐκρήξεις τῶν ἡφαιστείων καὶ αἱ ἐξάρσεις καὶ συνιζήσεις τοῦ ἐδάφους, εἴτε ἐκ τῶν ὑδάτων, ἐξ ὧν ἐγεννήθησαν ἢ ἠφανίσθησαν πολλὰ στρώματα τῆς γῆς.

Ὁ Στράβων μεταξὺ πόλεων καὶ χωρῶν τινων, αἵτινες ὑπέστησαν μεταμορφώσεις *ἔκ τε ὕδατος καὶ πυρὸς καὶ ἀναφυσημάτων καὶ ἄλλων τοιούτων*, μνείαν ποιεῖται καὶ τοῦ Πειραιῶς λέγων «*τόν τε Πειραιᾶ νησιάζοντα πρότερον καὶ πέρας τῆς ἀκτῆς κείμενον οὕτως φασὶν ὀνομασθῆναι*» (Ι. σελ. 58, 391)· καὶ ὁ Πλίνιος «nascuntur enim (terrae) recessu maris .... quod accidisse — et iu Portu Atheniensium quinque milium passuum intervallo ad Piraeum memoratur» (Hist. Nat. II. 85. 201). Καὶ τέλος ὁ Σουΐδας λέγει «*ἦν πρότερον ὁ Πειραιεὺς νῆσος*» (ἐν λέξει Ἔμβαρος).

Ἐκ τούτων λοιπὸν γίνεται δῆλον ὅτι ἅπας ὁ ἑλώδης τόπος τοῦ Φαληρικοῦ μέχρι τῆς νῦν καλουμένης *Λίμνης* (Κωφοῦ λιμένος) πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐκαλύπτετο ὑπὸ θαλάσσης, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ ἐγένετο ξηρά. Οἱ παλαιοὶ τὸ ἑλῶδες τοῦτο μέρος ἐκάλουν *Ἀλίπεδον* (Ξεν. Ἑλλην. II. 30). Ὁ δὲ Ἁρποκρατίων (ἐν λέξει Ἀλιπέδῳ) λέγει «*Ἀλίπεδον τινὲς τὸν Πειραιᾶ φασιν· ἔστι δὲ καὶ κοινῶς τόπος, ὃς πάλαι μὲν θάλασσα, αὖθις δὲ πεδίον ἐγένετο . . ,. . ἔνιοι δέ φασιν ὅτι τὸ παραθαλάσσιον πεδίον λέγεται*».

Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι ὁ Κίμων τὴν πρώτην θεμελίωσιν τῶν *μακρῶν τειχῶν* ὑπεστήριξεν ἀσφαλῶς, διὰ χαλίκων πολλῶν καὶ ὀγκωδῶν λίθων, πιεσθέντων τῶν ἐν τῷ Ἀλιπέδῳ ἐπιπολαζόντων ἑλῶν, (ἐν βίῳ Κιμ. XIII).

Ἐκ τοῦ *πέρας* λοιπὸν παρήχθη κατ' ἀρχὰς τὸ *Πειραιός*, ἐξ οὗ κατόπιν *Πειραιεύς*. Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει «*Πειραιὸς ἐκαλεῖτο ὁ λιμὴν τῆς Ἀττικῆς, Πειραιὸς δὲ καὶ τὸ ἐθνικόν· ὕστερον δὲ Πειραιεύς. Πειραῖα δὲ ἡ Πείραια*[1] ἐκαλεῖτο ἡ πάνδημος ἐν Πειραιεῖ ἑορτὴ τοῦ Διονύσου, ὡς τεκμηριοῦσι ψηφίσματά τινα, εὑρεθέντα ἐν τῷ λεγομένῳ Γυμνασίῳ τοῦ Πτολεμαίου, «ΕΘΥΣΑΝ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΠΕΙΡΑΙΟΙΣ ΤΩι ΔΙΟΝΥΣΩι ΤΑΥΡΟΝ» (Ἀρχαιολ. Ἐφημ. φυλλ. 55, 4104, 4107. Φιλίστ. τόμ. Α'. τεῦχ. 2, 3. Corpus Inscriptionum Atticarum II. 249, 253, 258, 481).

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως, περὶ οὗ παράβαλε καὶ E. Curtii De portubus Athenarum. σελ. 7. Ἀλλὰ τίς ὁ Πειραιεύς; «*ὁ δὲ Πειραιεὺς δῆμος ἦν ἐκ παλαιοῦ, πρότερον δέ, πρὶν ἢ Θεμιστοκλῆς Ἀθηναίοις ἦρξεν, ἐπίνειον οὐκ ἦν*» (Παυσ. Ι. 1, 2) «*Πειραιεὺς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς δήμοις ταττόμενος καὶ ἡ Μουνιχία*»[2] (Στράβ. Ι. 395).

---

1) Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἀντεστοίχει πρὸς τὰ ἐν Ἄστει Διονύσια καὶ διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν Πείραια, ποτὲ δὲ Διονύσια ἐν Πειραιεῖ ἐκαλεῖτο (Corp. Inscr. Att. I. 250, 157). Ὁ δὲ Πειραιεὺς ἐώρταζε τὰ Διονύσια, ὅπως καὶ οἱ τῶν ἀγρῶν δῆμοι (τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια), ἀλλ' ἐνταῦθα ἐκλήθησαν οὕτω ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἤγοντο.

2) Προειλόμην τὴν διὰ γραφῆν ἀντὶ τῆς διὰ ο τῆς προπαραληγούσης, ἑπόμενος ταῖς ἐπιγραφαῖς.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὸ Φάληρον ἦτο τὸ ἐπίνειον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Πειραιεὺς μικρὰν ἀξίαν εἶχεν· ἀφ' ὅτου ὅμως ὁ μεγαλόνους Θεμιστοκλῆς *τὴν τῶν λιμένων εὐφυΐαν κατανοήσας* (Πλουτ. ἐν β. Θεμ. 19) συνεβούλευσε τοῖς Ἀθηναίοις νὰ μεταφέρωσι τὸν ναύσταθμον ἀπὸ Φαλήρου εἰς Πειραιᾶ, ὡς *ὠφελιμώτερον τῆς ἄνω πόλεως*, καὶ τοῦτον διὰ τείχους νὰ περιβάλωσι (Θουκ. Ι, 93. Πλατ. Γοργ. 455) τοσαύτην ἐπίδοσιν ἡ πόλις ἔλαβεν, ὥστε ἐγένετο κέντρον ἐμπορίας «*ἐμπόριον γὰρ ἐν μέσῳ τῆς Ἑλλάδος τὸν Πειραιᾶ κατεσκευάσατο*» (Ἰσοκρ. Πανηγ. ια'. Ξενοφ. Πολ. Ἀθ. 2. 11).

Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὸν Θεμιστοκλέα προήρχοντο ἐκ τῶν τριῶν *αὐτοφυῶν λιμένων* αὐτοῦ «*Ἔπεισε δὲ καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ λοιπὰ ὁ Θεμιστοκλῆς οἰκοδομεῖν (ὑπῆρκτο δ' αὐτοῦ πρότερον ἐπὶ τῆς ἐκείνου ἀρχῆς, ἧς κατ' ἐνιαυτὸν Ἀθηναίοις ἦρξε) νομίζων τότε χωρίον καλὸν εἶναι, λιμένας ἔχον τρεῖς αὐτοφυεῖς, καὶ αὐτοὺς ναυτικοὺς γεγενημένους*» (Θουκ. Ι. 93). «*Θεμιστοκλῆς δέ, ὡς ἦρξε, τοῖς τε γὰρ πλέουσιν ἐπιτηδειότερος ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνετο οἱ προκεῖσθαι καὶ λιμένας τρεῖς ἀνθ' ἑνὸς ἔχειν τοῦ Φαληροῦ τοῦτό σφισιν ἐπίνειον εἶναι κατεσκευάσατο*» (Παυσ. Ι. 1. 2). (Πρβ. καὶ Διοδ. Σικ. XI, 41. Cornel. Nep. Themist. 6).

Περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς θέσεως τῶν τριῶν τούτων λιμένων ποικίλας καὶ ἀντιφατικὰς γνώμας ἀπεφήναντο ἄνδρες ἄλλως σοφοὶ εἴτε ἐκ πλάνης περὶ τὸ μνημονευθὲν Θουκυδίδειον χωρίον, ἐκλαβόντες τὸν λιμένα ἀντὶ τῆς πόλεως παρὰ τὴν σαφῆ ἔκφρασιν τοῦ Στράβωνος «*ὑποπίπτουσι δ' αὐτῷ (τῷ λόφῳ Μουνιχίᾳ) λιμένες τρεῖς* (σελ. 395), εἴτε ἐκ κακῆς ἑρμηνείας τοῦ παλαιοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους «*Ὁ Πειραιεὺς λιμένας ἔχει τρεῖς, πάντας κλειστούς· εἰς μὲν ὁ Κανθάρου λιμήν, ἐν ᾧ τὰ νεώρια· εἶτα τὸ Ἀφροδίσιον· εἶτα κύκλῳ τοῦ λιμένος στοαὶ πέντε*» (Σχ. Ἀριστοφ. ἐν Ειρ. 145).

Αἱ ὑπὸ Boeckh ὅμως ἐκδοθεῖσαι ἐπιγραφαὶ περὶ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἀθηναίων, ἃς ἀνεκάλυψεν ὁ Ross ἐν τῇ σκαφῇ πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ἐν Πειραιεῖ Τελωνείου τῷ 1834, ἄπλετον φῶς ἐπιχύσασαι, ἀριδήλως κατέδειξαν τό τε ὄνομα καὶ τὴν θέσιν τῶν λιμένων τούτων, ὡς τεκμαιρόμεθα ἐκ τῶν ἑξῆς

ΝΕΩΣΟΙΚΟΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΕΠΕΣΚΕΥΑΣΜΕ-
[ΝΟΙ ΗΗΗΙΙΙΔΔΔΙΙ[1]
ΤΟΥΤΩΝ ΜΟΥΝΙΧΙΑΣΙΝ ΙΙΙΔΔΔΙΙ
ΕΝ ΖΕΑΙ Η ΙΙΙΔΔΔΔΙΙΙ
ΕΝ ΚΑΝΘΑΡΟΥ ΛΙΜΕΝΙ ΙΙΙΔΔΔΔΙΙΙΙ

(Boeckh, Urkunden ueber das Seewesen des Attischen Staates 414, C XI, 30. 447, N XIII, 94. 529, N XVI, 9. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 3122 στήλ. γ'. 29. 3144 στ. ε'. 55· 3145 στ. 6'. 3. 3216 στ. 6'. 6. 3271 στ. δ'. 94). Εἰρήσθω δὲ ἐν παρόδῳ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τριηρῶν ἦτο ἀνώτερος τοῦ τῶν νεωσοίκων κατὰ εἴκοσιν, ὡς δηλοῖ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΡΙΗΡΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΝΕΩΡΙΟΙΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΜ ΠΛΩΙ ΟΥΣΩΝ
ΗΗΗΙΙΙΔΔΔΔΙΙ

(Boeckh, N. XI 6'. 70. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 3122 στήλ. 6'. 67). Ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἕκαστος νεώσοικος δὲν περιεῖχε μίαν μόνον τριήρη.

Ἐκ τῆς προμνημονευθείσης λοιπὸν ἐπιγραφῆς δηλοῦται ὅτι οἱ νεώσοικοι τοῦ Ἀττικοῦ ναυστάθμου ἦσαν 372, διῃρημένοι ἐν τρισὶ νεωρίοις κατὰ τοὺς ἑξῆς τρεῖς λιμένας, τὴν *Μουνιχίαν* ἔχουσαν 82 νεωσοίκους, τὴν *Ζέαν* 196 καὶ τὸν *Κάνθαρον* 94.

Καὶ ὁ μὲν Κάνθαρος ἀπετέλει μέρος τοῦ μεγάλου λιμένος Πειραιῶς, ὡς παρακατιόντες δείξομεν, ἡ δὲ Μουνιχία ἦτο ὁ μικρότερος τῶν δύο αὐτοφυῶν λιμένων, ὁ ἔχων τοὺς ὀλιγωτέρους νεωσοίκους, ἦτοι ὁ ὑπὸ τὴν νοτιοανατολικὴν ὑπώρειαν τοῦ λόφου Μουνιχίας κοινῶς *Φανάρι* ἢ τοῦ *Κουμουνδούρου* λεγόμενος,[1] ἡ δὲ Ζέα τὸ νῦν Πασᾶ-λιμάνι, ὅστις εἶχεν ὡς μεγαλείτερος τοὺς πλείονας νεωσοίκους.

Ἡ τοποθεσία τῆς Ζέας ἐξησφαλίσθη ἔτι καὶ ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν Βούλγαρη ἢ Γεροκομείου παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ Πασᾶ-λιμάνι εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ *Ἀρβανιτάκη*, ἐν ᾗ γέγραπται τὸ συμβόλαιον τῆς ἐν Ζέᾳ σκευοθήκης τοῦ Ἀττικοῦ ναυστάθμου (Ἐφημ. Σφαῖρα, ἀριθ. 575. Bulletin d. C. Hellen. 1882. Mittheil. d. D. Arch. 1883.)

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ περιβάλωσι διὰ τείχους τὸν Πειραιᾶ. Ὁ περίβολος οὗτος, ὅστις συνῆπτε τὸν Πειραιᾶ μετὰ τοῦ Ἄστεος διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν (Στράβ. Ι. 13) ἦν κατὰ Θουκυδίδην ἑξήκοντα

1) Ὁ Ἰσοκράτης λέγει ὅτι διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν νεωσοίκων τούτων ἡ πόλις ἐδαπάνησεν ὄχι ὀλιγώτερον τῶν χιλίων ταλάντων «*τοὺς δὲ νεωσοίκους ἐπὶ καθαιρέσει τριῶν ταλάντων ἀποδομένους, εἰς οὓς ἡ πόλις ἀνήλωσεν οὐκ ἐλάττω χιλίων ταλάντων*». (Ἀρεοπαγιτικὸς 66).

1) Νομίζω ὅτι ἡ θέσις τῆς Μουνιχίας γίνεται γνωστὴ οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θουκυδίδου, ὃς ἄπορόν μοι εἶνε πῶς διέφυγε τὰς ὄψεις τοσούτων Λυγκέων τῆς Ἀρχαιολογίας. Ὁ Θουκυδίδης λοιπὸν θέλων νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως λαμβάνει τὰ δύο ἄκρα αὐτοῦ, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνιχίαν «*καὶ τοῦ Πειραιῶς ξὺν Μουνιχίᾳ ἑξήκοντα μὲν σταδίων ὁ ἅπας περίβολος*» (Ι. 13). Ἀλλ' ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ περιβόλου περιελαμβάνετο τὸ νῦν *Φανάρι*, ὡς γίνεται ἔτι καὶ νῦν δῆλον ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ περιβόλου, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ Μουνιχία δὲν ἠδύνατο νὰ ἦνε ἄλλο τι ἢ τὸ νῦν *Φανάρι*. Ἡ ἐμβριθὴς ἐξέτασις τούτου τοῦ χωρίου μοὶ ἐχρησίμευσεν ὡς μόνη λυχνία πρὸς εὕρεσιν τῆς ὑπὸ σκότους κεκαλυμμένης Μουνιχίας, ὅτε πρὸ ἐτῶν ἠσχολούμην περὶ τὸν Πειραιᾶ, ἀγνοῶν τὰς ὑπὸ Ross ἀνακαλυφθείσας ἐπιγραφάς, ὡς καὶ τὴν σπουδαίαν περὶ τῶν λιμένων πραγματείαν τοῦ Vlrichs (Ἐρν. φυλλ. Ζ'. οἱ λιμένες καὶ τὰ μακρὰ τείχη Ἀθηνῶν»). Ἄπορόν μοι εἶνε ἔτι πῶς ὁ W. M. Leake (Topography of Athens sect. IX), ὁ E. Curtius (De portubus Athenarum) ἄνδρες σοφοί, γινώσκοντες τὰς περὶ τοῦ Ἀττικοῦ ναυτικοῦ ἐπιγραφάς, ἐξέλαβον τὴν Μουνιχίαν ὡς Φάληρον, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Παυσανίαν «*Φάληρον δέ, ταύτῃ γὰρ ἐλάχιστον ἀπέχει τῆς πόλεως ἡ θάλασσα, τοῦτό σφισιν ἐπίνειον ἦν*» (Ι. 1, 2)· καὶ ὄχι τεσσαράκοντα σταδίους, ὅσον ἀπεῖχον αἱ Ἀθῆναι τοῦ Πειραιῶς.

σταδίων (Ι.13), τὸ δὲ ὕψος ἡμισυ ἐτελέσθη ἢ ὅσον διενοεῖτο, ὅπερ κατ' Ἀππιανὸν ἦν τεσσαράκοντα πήχεων (Μιθρ. 30). Ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται τῷ κ. Ἀλ. Ῥαγκαβῇ (Ἀρχ. Ι. 110) ὑπερβολή, διότι τὰ ὑψηλότερα σωζόμενα ἢ ἀναφερόμενα τείχη τῶν χρόνων τούτων, τὰ τῶν Πλαταιῶν, τὰ τῶν Αἰγοσθενῶν, τὰ μεταγενέστερα τῆς Μεσσήνης, δὲν εἶχον ὕψος ἀνώτερον τῶν 20 πήχεων· τὸ δὲ πάχος τοῦ τείχους κατὰ Θουκ. ἦν τοσοῦτον, «*ὥστε δύο ἁμαξαι ἐναντίαι ἀλλήλαις τοὺς λίθους ἐπῆγον*»[1] (Ι. 93).

Εἶτα δὲ περιγράφων τὴν τειχοδομίαν λέγει «*ἐντὸς δὲ οὔτε χάλιξ οὔτε πηλὸς ἦν, ἀλλὰ ξυνῳκοδομημένοι μεγάλοι λίθοι καὶ ἐν τομῇ ἐγγώνιοι σιδήρῳ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἔξωθεν καὶ μολίβδῳ δεδεμένοι*[2]» (Ι. 93).

Ὁ περίβολος οὗτος διέλειπε μόνον μικρὸν χῶρον κατὰ τὸ στόμα τῶν τριῶν λιμένων, ἑκατέρωθεν τῶν ὁποίων ὑψοῦντο τετράγωνοι πύργοι, οὓς ἐν ἀνάγκῃ συνέδεον δι' ἀλύσεων, αἵτινες ἀπετέλουν τὰ κλεῖθρα τῶν λιμένων (Θουκ. Ι, 94. Διοδ. Σικ. XII, 49. Πλουτ. Δημ. VII), διὸ καὶ οἱ τρεῖς λιμένες τοῦ Πειραιῶς *Κλειστοὶ* ἐκαλοῦντο «*Ἔχει δὲ ὁ Πειραιεὺς λιμένας τρεῖς κλειστούς*» (Ἡσυχ. ἐν λέξ. Ζέᾳ. Σχόλ. Ἀριστ. ἐν Εἰρ. 145). Ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. Ι, 6.) ὅμως μανθάνομεν ὅτι μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἧτταν τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο ἐκκλησία «*ἐν ᾗ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχῶσαι πλὴν ἑνὸς*» (τοῦ Πειραιῶς), διότι ἀπολέσαντες τὴν ναυτικὴν αὐτῶν δύναμιν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιβοηθήσωσι τὰ κλεῖθρα

2. Σκευοθήκη Φίλωνος. 3. Ἱπποδάμειος ἀγορά.

τῶν δύο ἄλλων λιμένων διὰ τριηρῶν, ὧν οἱ νεώσοικοι σχεδὸν ἦσαν κενοί.

Παρὰ τοῖς τετραγώνοις πύργοις, τοῖς ἑκατέρωθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ὑπάρχουσιν ἕτεροι δύο στρογγύλοι, οἰκοδομηθέντες, ὡς φρονῶ, ὑπὸ Κόνωνος, ὅτε ἀνῳκοδόμησε τὸν κατασκαφέντα ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων περίβολον τοῦ Πειραιῶς· καὶ οἱ μὲν στρογγύλοι πύργοι ἔχουσι διάμετρον 15 μετρ. ἐκ δὲ τῶν τετραγώνων ὁ μὲν ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι ἔχει ἐμβαδὸν 13,50×17, ὁ δὲ ἐν ἀριστερᾷ 10×11.

Ἔτι δὲ καθ' ὅλας τὰς ἐπικαμπὰς καὶ τὰ εὐεπίβατα τῆς ἀκτῆς διακρίνει ἐπὶ τοῦ περιβόλου ὁ παρατηρητικὸς ὀφθαλμὸς τὰ θεμέλια πύργων 6,20 πλ. 5,20 μηκ., ἐφ' ὧν ἑστάθμευον κυρίως οἱ φύλακες ἐν καιρῷ πολέμου.

Παρὰ τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος μανθάνομεν ὅτι πρὸς τῷ ἐν *Ἠετιωνείᾳ* ἄκρᾳ (ἐν ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν Πειραιᾶ) ὑπάρχοντι παλαιῷ τείχει οἱ *τετρακόσιοι* τῷ 411 π.Χ. ᾠκοδόμησαν ἕτερον τεῖχος, «*ἵνα τοὺς πολεμίους ὅτ' ἂν βούλωνται καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ προσδέξωνται*» (Θουκ. VIII, 90) Ὁ δὲ Ξενοφῶν καλεῖ τὸ μέρος τοῦτο χῶμα «*οἱ δ' ἀμφὶ Ἀριστοτέλην καὶ Μελάνθιον καὶ Ἀρίσταρχον στρατηγοῦντες φανεροὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῷ χώματι ἔρυμα τειχίζοντες, εἰς ὃ ἐβούλοντο τοὺς πολεμίους δεξάμενοι ὑφ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἑταίροις τὴν πόλιν ποιήσασθαι*». (Ξεν. Ἑλλην. Ι. Γ'. Παράβ' Δημοσθ. πρὸς Πολυκλ. 1208).

Κατὰ τὸν Θουκυδίδην τὸ τεῖχος τοῦτο ἐξετείνετο καθ' ὅλην τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν τοῦ λιμένος «*ὥστε καθεζομένων ἐς αὐτὸ ἀνθρώπων ὀλίγων ἄρχειν τοῦ γε εἰσπλοῦ*» καὶ ἐτελεύτα ἐπὶ τὸν πύργον τῆς Ἠετιωνείας ἄκρας, ἔνθα καὶ τὸ παλαιόν, τὸ ἐπὶ Θεμιστοκλέους ἐκτὸς τεῖχος «*ἐπ' αὐτὸν γὰρ τὸν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ λιμένος, στενοῦ ὄντος, ἐτελεύτα τό τε παλαιὸν τὸ πρὸς ἤπειρον καὶ τὸ ἐντὸς τὸ καινὸν τεῖχος τειχιζόμενον πρὸς θάλασσαν*» (Θουκ. αὐτόθι).

1) Ἐκ τῶν σωζομένων ἐρειπίων δηλοῦται ὅτι τὸ πάχος τοῦ περιβόλου ἦν 2,50—5 μέτρ. ἀναλόγως τῆς θέσεως.

2) Οὐδαμοῦ σχεδὸν τῶν ἐρειπίων τοῦ περιβόλου διέκρινα ὅτι οἱ λίθοι σιδήρῳ καὶ μολίβδῳ τὰ ἔξωθεν συνεδέοντο. Ὑποπτεύω δὲ ὅτι μόνον ἐν τοῖς ἄνω ἄκροις καὶ ἐπικαίροις τοῦ περιβόλου οἱ λίθοι οὕτω συνεδέοντο, διότι οὐ μόνον θὰ καθίστα τοῦτο τὴν τειχοδομίαν πολλῷ δαπανηροτέραν ἀλλὰ καὶ χρονιωτέραν, ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὴν σπουδήν, μεθ' ἧς συνετελέσθη τὸ ἔργον. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὰ νῦν ἐρείπια ἀνήκουσιν εἰς τὸν ὑπὸ Κόνωνος ἀνοικοδομηθέντα περίβολον μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν, τοῦ πρώτου κατασκαφέντος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' ἀρά γε καὶ αὐτοὶ οἱ λίθοι τοῦ κατασκαφέντος περιβόλου δὲν ἐχρησίμευσαν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ὑπὸ Κόνωνος μετὰ ἐννέα ἔτη; Μόνον ἐν τῇ μεσημβρινοδυτικῇ ἀκτῇ τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου διέκρινα ἐντὸς τοῦ τείχους εἴς τινας λίθους μικρά τινα κοιλώματα οὐχὶ τυχαῖα, ἀλλὰ διὰ σμίλης εὐθυγράμμως κατὰ τὰ ἄκρα ἐσκαμμένα. Οἱ ὀλίγοι λοιπὸν οὗτοι λίθοι ἐν ᾗ στάσει εὑρίσκονται ἀποδεικνύουσί πως βάσιμον τὴν ὑποψίαν μου ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ λίθοι τοῦ πρώτου περιβόλου ἐχρησίμευσαν εἰς ἀνοικοδόμησιν τοῦ δευτέρου, καὶ ὅτι τοῦ πρώτου περιβόλου οἱ λίθοι ἅπαντες δὲν συνεδέοντο τὰ ἔξωθεν σιδήρῳ καὶ μολίβδῳ.

Ἐνταῦθα διασώζονται ἴχνη ἀρχαίου τείχους, ἀλλὰ ταῦτα ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν μεγίστην στοάν, ἣν διῳκοδόμησαν *οἱ τετρακόσιοι* (Θουκ. VIII, 90, 5), περὶ ἧς ἐν τοῖς ἑπομένοις γενήσεται λόγος, ἢ εἰς τὸ τεῖχος τοῦτο, διότι κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα οἱ περὶ τὸν Θηραμένην *κατέσκαπτον τὸ τείχισμα*, (VIII, 92, 10) *καθεῖλον τὸ τείχισμα* (VIII, 93, 1).

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀκριβῆ ταύτην περιγραφὴν εἰς μεγάλην σύγχυσιν καὶ ἀμηχανίαν εὑρίσκεται ὁ ἐν Ἠετιωνείᾳ ἐξετάζων τὸν περίβολον τοῦ Πειραιῶς, διότι ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν τεῖχος ἀπὸ τοῦ πύργου (α, ὅρα διάγρ.) τοῦ ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ λιμένος, ἐκτεινόμενον παραλίως, κάμπτει τὸν βραχώδη μυχὸν τῆς Κρεμμυδαροῦς (β, γ) καὶ εἶτα ἀνερχόμενον ἐπὶ τὴν κορυφὴν (δ) τοῦ ὑπερκειμένου λόφου κατὰ μικρὸν ἐξαφανίζεται (ε), ἕτερον τεῖχος ἑνούμενον μετ' αὐτου μικρὸν πρὸ τοῦ μυχοῦ (β) προχωρεῖ πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἑτέρου λόφου (ζ), κάμπτει εἰς πύλην, ἑκατέρωθεν ἔχουσαν δύο στρογγύλους πύργους διαμέτρου 10 μέτρ. καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ στόμα τῆς «*Λίμνης*» (Κωφοῦ λιμένος), ἔνθα ὑπῆρχε τετράγωνος πύργος· ἐκεῖθεν δὲ κλεῖον τὸ στόμα τοῦ λιμένος, ἔφθανε διὰ τῆς πλατείας τοῦ «Ἀπόλλωνος» καὶ τῆς ὁδοῦ «Μακρᾶς Στοᾶς» εἰς τὴν *Λάκκαν* Βάβουλα, ἔνθα διασώζονται ἔτι ἐρείπια. Φρονῶ δὲ ὅτι καὶ τὸ παλαιὸν τεῖχος τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν εἶχε, διότι ἐξαφανίζεται πρὸ τῶν μνημονευθέντων δύο πύργων. (ὅρα διάγραμμα).

Ἀλλὰ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ δευτέρου τούτου τείχους οὐδεὶς συγγραφεὺς λόγον ποιεῖται.

Μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἧτταν τῶν Ἀθηναίων οἱ Λακεδαιμόνιοι κατέσκαψαν τὸν παλαιὸν περίβολον τοῦ Πειραιῶς *ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας* (Ξεν. Ἑλλην. II. 3, 23. Λυσ. κατὰ Ἀγοράτου 453. Πλυτ. I. II, 2. Διόδ. Σικελ. XIII. 107. Πλούτ. 6. Αυσ. 15. Ἀλκ. 37) Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐδράδυνεν ὁ Κόνων ν' ἀναστήσῃ *ὕστερον τῆς πρὸς Κνίδῳ ναυμαχίας* (Παυσ. I, II, 2. Ξεν. Ἑλλην. IV, 8, 9. Διόδ. Σικ. XIV, 85. Ἰσοκρ. Φιλ. 64. Δημ. πρὸς Λεπτ. 68. Corn. Nep. Timoth. 4, 1. Con. 4, 5), ὧν ἴχνη σήμερον περὶ τὸν Πειραιᾶ βλέπομεν μετὰ τὴν καταστροφήν, ἣν ἐπήνεγκεν ὁ Σύλλας (Στρ. 396).

Φρονῶ λοιπὸν ὅτι τὸ δεύτερον τοῦτο τεῖχος ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Κόνωνος, θεωρήσαντος περιττὸν τοὐλάχιστον ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ν' ἀνοικοδομήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου περιβόλου, ὅπως ἀποφύγῃ δαπάνην καὶ χρόνον τριπλάσιον περίπου τοῦ πρώτου.

Μεγάλως δὲ συμβάλλεται εἰς τὴν γνώμην μου ταύτην καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους τούτου, ὅστις οὐδόλως διαφέρει τῆς κατασκευῆς τοῦ ἄλλου περὶ τὴν Πειραϊκὴν Χερσόνησον τοῦ ὑπὸ Κόνωνος, διότι καὶ εἰς τοῦτο, ὡς καὶ εἰς ἐκεῖνο, τὸ πλάτος συνίσταται ἐκ τριπλῆς σειρᾶς λίθων, πεπληρωμένων τῶν ἐντὸς κενῶν διὰ χαλικος καὶ χώματος, ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ περιβόλῳ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Θουκυδίδου *ἐντὸς οὔτε χάλιξ οὔτε πηλὸς ἦν, ἀλλὰ ξυνῳκοδομημένοι μεγάλοι λίθοι καὶ ἐν τομῇ ἐγγώνιοι*, ὡς ἔτι καὶ νῦν δῆλον ἐν πολλοῖς τοῦ παλαιοῦ τείχους, οὗ ἡ βάσις διασώζεται· ἔτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ χρῶμα τῶν λίθων, διότι οἱ μὲν τοῦ πρώτου περιβόλου ἦσαν ἀκτῖται λίθοι, χρώματος φαιοῦ, οἱ δὲ τοῦ δευτέρου περιβόλου χρώματος ὑποχλώρου· καὶ τέλος αἱ δύο δυσανάγνωστοι ἐπιγραφαί, ἃς εὗρον πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ τείχους, οὗ πόρρω τῶν δύο στρογγύλων πύργων, αἵτινες ἀναγνωσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀκαμάτου καὶ δοκίμου Ἐφόρου τῆς Ἀρχαιολογίας κ. Δ. Φιλίου[1] ἔχουσιν ὧδε

ΕΠΕΥΒΟΛΙΔΟΑΡΧΟΝΤΟ
ΑΠΟΤΟΣΗΜΕΟΑΡΞΑΜΕ
ΝΟΝΜΕΧΡΙΤΟΜΕΤΩΠ
ΟΤΩΝΠΥΛΩΝΤΩΝΝΙΤΑ
ΤΟΑΦΡΟΔΙΣΙΟΝΕΠΔΕΞ
ΙΑΕΞΙΟΝΤΙΠΙΝΔΔΜΙ
ΣΘΩΔΗΠΟΣΟΕΝΗΣΒ
ΟΙΡΤΙΟ////////ΠΡΟΣΑ
ΓΗΤΩΝΛΙΘΩΝ

—

ΕΠΙΔΙΟΦΑΝΤΟΑΡΧΟΝ
ΤΟΣΚΙΡΟΦΟΡΙΟΝΟΣ
ΜΙΝΟΣΕΠΑΚΑΤΗ
ΜΕ··· ΕΡΓΑΕΥΓ
ΤΟΣΛΙΘΟΣΙΟΣ
ΜΙΣΟΣΗΠΑ
ΣΙΑΗ·ΩΝΜΙΝ
ΣΘΟΣΠΕΙ

(πρβ. καὶ «Ἐφημερίδος» ἀριθ. 6 καὶ 37).

Ἐκ τῶν σχετικῶν λοιπὸν πρὸς τὴν τειχοδομίαν τούτων

1) Πολλὰς χάριτας ὀφείλω τῷ κ. Δ. Φιλίῳ δι' ἣν ἐπεδείξατο προθυμίαν, ὅπως μεταβῇ εἰς τὸν τόπον πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων· ἀλλὰ δυστυχῶς ἕνεκα ἀδιαθεσίας δὲν ἐδυνήθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐκτεθειμένος ἐν ὑπαίθρῳ, τοῦ βορρᾶ σφοδρῶς πνέοντος. Κατόπιν ὅμως ἀνέγνω ταύτας, μετενεχθείσας εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐνταῦθα Γυμνασίου, ὑπὸ φῶς οὐχὶ εὐνοϊκὸν διὰ τὴν κακὴν αὐτῶν θέσιν.

ἐπιγραφῶν συνάγεται ὅτι τὸ τεῖχος τοῦτο ἀνῳκοδόμησεν ὁ Κόνων, διότι ὡς γνωστον, ὅ τε Εὐβουλίδης καὶ ὁ Διόφαντος ἦσαν ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις, ὁ μὲν τῷ τρίτῳ, ὁ δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς 96ης ὀλυμπιάδος, ἤτοι καθ' ὃν χρόνον ὁ Κόνων ἤρξατο ν' ἀνοικοδομῇ τὸ τεῖχος. (Πρβ. καὶ Διοδ. Σικ. XIV, 85).

Ἐκ τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς μανθάνομεν ἔτι ὅτι ἐκεῖ που παρὰ τὸν μυχὸν τῆς Κρεμμυδαροῦς, ἔνθα τὸ τεῖχος εἶχε πύλας (ὅρα KARTEN VON ATTIKA von E. curtius und J. A. Kaupert) καὶ πρὸ μικροῦ βωμοὶ διεσώζοντο, ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, ἄλλο ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους μνημονευόμενον (Ἀριστ. ἐν Εἰρ. 145), διότι ἐν Πειραιεῖ, ὡς κατωτέρω γενήσεται λόγος, ἡ Ἀφροδίτη ἐλατρεύετο ὑπὸ πολλὰ ὀνόματα.

Μικρὰ δέ μοι μένει ἀμφιβολία περὶ τῆς κατὰ χώραν ἢ μὴ θέσεως τῶν ἐπιγραφῶν, διότι εὗρον ταύτας ἐν τῇ διαμέσῳ σειρᾷ τῶν λίθων τοῦ τείχους καὶ δὴ παρὰ τὰ θεμέλια.

Ἴσως αὗται πρὶν ἦσαν εἰς καταφανῆ θέσιν, καὶ καταπεσόντος τοῦ τείχους ἢ ἐπισκευασθέντος μετὰ ταῦτα, ἐτέθησαν τυχαίως ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης.

Ὁ Leake (Sect. IX, 400) μνημονεύει πλὴν τῶν δύο τούτων τειχῶν καὶ τρίτου, ὅπερ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς θαλάσσης μικρὸν μετὰ τὸ Λοιμοκαθαρτήριον, ἐκτείνεται πρὸς βορρᾶν καὶ εἶτα, κάμπτον πρὸς δυσμάς, τελευτᾷ εἰς τὸν μυχόν, τὸν μετὰ τὸ δημοτικὸν σφαγεῖον. Τοῦ τείχους τούτου μόνον λίθοι τινὲς διεσκορπισμένοι διασώζονται, ὧν τὰ ἴχνη μετὰ δυσκολίας δύναταί τις ν' ἀκολουθήσῃ. Διέκρινα ἔτι ἴχνη καὶ ἄλλου τείχους, οἱονεὶ συνέχειαν ἀποτελοῦντος τοῦ πρώτου, ἤτοι ἀπὸ τοῦ προμνημονευθέντος μυχοῦ μέχρι σχεδὸν τῆς θαλάσσης, ἐξ ἧς ἤρξατο τὸ τεῖχος, ὅπερ ὁ Leake δὲν σημειοῖ. Ὁ ἀνερευνῶν τὸ τεῖχος τοῦτο καὶ τὸν σκοπόν, δι' ὃν ἐγένετο, εὑρίσκεται ἀληθῶς ἐντὸς λαβυρίνθου· διότι ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἐπὶ Θεμιστοκλέους γενόμενος περίβολος ἦτο ἱκανὸς νὰ προφυλάξῃ τὸν Πειραιᾶ κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν, πειθόμεθα ὅτι πᾶν ἄλλο τεῖχος ἐκτὸς τούτου ἦτο περιττόν, πλὴν ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ τείχη ταῦτα ἀνάγονται εἰς προγενέστερον χρόνον, καὶ ὅτι ἐπὶ Θεμιστοκλέους ἐθεωρήθη ἄσκοπον νὰ περιφρουρηθῇ τόση μεγάλη ἔκτασις.

Παρὰ τοῦ Θουκυδίδου ἐμάθομεν ὅτι ἀρχὴ τειχοδομίας εἶχε γείνη πρότερον ἐν Πειραιεῖ, ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἄρχων ἐν Ἀθήναις, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους *καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ λοιπὰ οἰκοδομεῖν* (I. 93). Μὴ τὰ τείχη ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὸν χρόνον ἐκεῖνον, καὶ εἶτα, τροποποιηθέντος τοῦ σχεδίου, ἀφέθησαν, ὡς χρήζοντα μείζονος φυλακῆς ἕνεκα ἐκτάσεως αὐτῶν περιττῆς; Διότι ἂν τὸ τεῖχος τοῦτο συμπεριελαμβάνετο ἐν τῷ περιβόλῳ, βεβαίως ὁ ἅπας περίβολος τοῦ Πειραιῶς σὺν Μουνιχίᾳ δὲν θὰ ἦτο ἑξήκοντα σταδίων, ὡς ὁ Θουκυδίδης λέγει (II. 13) ἀλλὰ μείζων.

Παρὰ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου μανθάνομεν «*ὕστερον* (Θεμιστοκλέα) *τὸν Πειραιᾶ τειχίσαι πλείονων ἢ ἑκατὸν σταδίων*»[1] (Λόγ. σ. XXV 45, 521) καὶ παρ' Ἀριστοδήμου «*ὁ δὲ τοῦ Πειραιῶς περίβολος σταδίων Π'*» (Müller, frag. hist. Gr. V. S, 8) Παράβαλ. Die Stadt Athen von Curt Wachsmuth. σ. 315.

Ὁ δὲ Leake λέγει ὅτι διέκρινεν ἔτι τὰ λείψανα τείχους, ὅπερ φαίνεται ὅτι συμπεριελάμβανεν ὅλην τὴν χερσόνησον τὴν μεταξὺ τῶν λιμένων Πειραιῶς καὶ Κερατσίνι, καὶ ὅτι ἱστορικοί τινες τῶν ὑπὸ Σύλλα πεπραγμένων ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἀναφέρουσιν ὅτι ὑπῆρχον ἐν Πειραιεῖ ἓξ ἢ ἑπτὰ διάφορα τείχη ἢ περιφράγματα (IX. σελ. 398—401).

Ἐκ τοῦ περὶ τὴν Μουνιχίαν περιβόλου ἐρείπια διασώζονται ἐν τῇ ἀνατολικῇ βραχώδει ἄκρᾳ τῆς Μουνιχίας, ἔνθα ἵδρυνται αἱ οἰκίαι Μακᾶ, Ἀξελοῦ καὶ λοιπῶν, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς λεωφόρου Μουνιχίας, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ Φαληρικὸν κατὰ τὸ βορειανατολικὸν τοῦ περιβόλου διασώζεται τετράγωνος βάσις ἐκ τετραγωνικῶν λίθων, ἥτις βεβαίως ἦτό ποτε πύργος, οὗ ἐφήπτετο τὸ ἕτερον σκέλος τῶν μακρῶν τειχῶν, τὸ *διὰ μέσου* λεγόμενον, ὅπερ ἔκτισεν ὁ Περικλῆς (Πλουτ. ἐν β. Περικλ. XIII. Πλάτ. Γορ. 455). Τούτου ἴχνη διασώζονται πλησίον τῆς βάσεως ταύτης μέχρι τοῦ ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς λίθων τετραγώνου, τοῦ κοινῶς λεγομένου *Ταμπούρια Καραϊσκάκη*· ἐκεῖθεν δὲ διὰ μικρᾶς κλίσεως ἐχώρει πρὸς τὰ ἄνω, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τοῦ τείχους, ὅπερ ἀναφαίνεται αὖθις ἐκεῖ ἔνθα ἵδρυται τὸ πρὸς τιμὴν τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων μνημεῖον, ἔτι καὶ ἐν τῇ νεωστὶ ἀνορυχθείσῃ ἐν τῷ Φαληρικῷ τάφρῳ· τοῦ δὲ βορείου σκέλους ἴχνη σώζονται ἐν τῇ βάσει τῆς πρώτης γεφύρας τῷ εἰς Ἀθήναις ἀνιόντι παρὰ τὰ *καμίνια*, ὡς καὶ ἐν τῇ εὐρυνθείσῃ νῦν παλαιᾷ τάφρῳ εἰς ἀπόστασιν 18 μέτρων πρὸς Ν. ἀπὸ τῆς δευτέρας γεφύρας· ποῦ ὅμως τοῦτο κατέληγε μετ' ἀσφαλείας δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἴσως ἐτελεύτα εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ «Ἀπόλλωνος», ὡς ὁ Leake καὶ ἄλλοι σημειοῦσιν ἐν τῷ χάρτῃ αὐτῶν.

Ἔτι δὲ παρὰ τῇ *Λάκκᾳ* Βάβουλα ἄξια θέας εἶνε τὰ ἐρείπια στρογγύλων πύργων διαμ. 13 μέτρων, ἐφ' ὧν ὁ Κόνων (Παυσ. I. II, 2) ἀνῳκοδόμησεν ἑτέρους τετραγώνους, ὧν οἱ τετράγωνοι λίθοι οὐ μόνον εἰς κρείσσονα κατάστασιν τῶν ἄλλων τοῦ περιβόλου εὑρίσκονται, ἀλλὰ καὶ κάλλιον ἐξειργασμένοι μετὰ περιθωρίου. Ἐκ τούτου, ὡς καὶ ἐκ τῶν κειμένων πλησίον ἀλλήλων δύο πύργων εἰκάζω ὅτι ἐνταῦθα ἦν πύλη, δι' ἧς ἴσως ἡ *εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀμαξιτὸς ἀναφέρουσα*, περὶ ἧς ὁ Ξενοφῶν μνείαν ποιεῖται. (Ἑλλην. II. 4,10).

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν κεφαλαίῳ περὶ τοῦ περιβόλου τοῦ Πειραιῶς, ὅστις ἐξαφανίζεται ὑπὸ ἀνθρώπων ἀμαθῶν, ὡς πανταχοῦ δυστυχῶς συμβαίνει, οὐδένα πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ἐχόντων σεβασμόν. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐν τῇ Ἠετιωνείᾳ καὶ Πειραϊκῇ χερσονήσῳ ἐρείπια τοῦ τείχους σχεδὸν ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ τῶν λιθοτόμων, διαμφισβητούντων καὶ αὐτῷ τῷ Σύλλᾳ περὶ τῆς δάφνης

1) Ἴσως ἄλλος τις ἢ ὁ Θεμιστοκλῆς, διότι ὁ Θουκυδίδης δὲν ἤθελε βεβαίως παραλείψῃ τοῦτο.

τῆς παντελοῦς ἐξαφανίσεως αὐτῶν. Ἐν δέκα πέντε ἡμέραις μέγα μέρος τοῦ περὶ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν ἀκτὴν τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου περιβόλου ἀνάρπαστον ἐγένετο ἐν μεγάλῃ ἀδείᾳ καὶ ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου οὐ μόνον λίθος ἐπὶ λίθου δὲν θὰ μείνῃ ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀκτή, ἂν δὲν ἀφυπνώσῃ ὁ ἐπὶ τούτῳ νόμος καὶ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς ἀνοσίους τούτους τυμβωρύχους τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Εἴθε νὰ μὴ εἶμαι ἐγὼ τελευταῖος ἐξ αὐτοψίας γράψας περὶ τῶν εὐαρίθμων τούτων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος.

[Ἕπεται συνέχεια].

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΤΩι ΚΑΘΗΓΗΤΗι ΚΥΡΙΩι

ΚΩΝΣΤΑΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΩι

Προβαινούσης τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τῆς *Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους* τοῦ κ. Παππαρρηγοπούλου, ἔκρινα εὔλογον, προτοῦ κατέλθῃ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ 1821, νὰ ποιήσωμαι παρατηρήσεις τινὰς ἐπί τινων κατὰ θάλασσαν γεγονότων, τὰς ὁποίας ἐλπίζω ὅτι θέλει λάβει ὑπ' ὄψει ὁ σοφὸς καθηγητής.

Ἐπίστευον ὅτι ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος οὐδόλως θὰ ἐπηρεάζετο ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἑξηκοστὴν τρίτην ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς ἐφημερίσι καταχωρισθέντων δημοσιευμάτων ὑπὸ διαφόρων ἀτόμων, τῶν πλείστων ἀνωνύμων, ἰδιοποιουμένων ναυτικοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ συγγενῶν ἢ συμπολιτῶν αὐτῶν, τελεσθέντας κατ' αὐτήν, καὶ κακιζόντων αὐτόν, ὅτι δὲν ἐνέγραψεν αὐτοὺς εἰς τοὺς πίνακας τοὺς χαρτίνους, τοὺς τοιχοκολληθέντας ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς αἰθούσης τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ἐν ᾧ ἐκρίθη νὰ περισυλλεγῶσι τὰ περιλειπόμενα κειμήλια αὐτῆς.

Μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐπὶ τῆς ἑορτῆς ἐπιτροπῆς περὶ τῆς πανηγυρικῆς ἐπετείου τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ τὴν πρόσκλησιν οἱουδήποτε συγγενοῦς, πρὸς προσαγωγὴν ἀντικειμένου τινὸς ἀναγομένου εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, λίαν ἐλευθερίως, τάσις τις ἐξεδηλώθη ἐκ συμφώνου κατὰ τῆς νήσου Ὑδρας, πρὸς ἐκμηδένισιν τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν αὐτῆς κατὰ τὸ 1821 καὶ ἐφεξῆς.

Καὶ μεθ' ὅσης εὐκολίας ἠδυνήθησαν νὰ προσαγάγωσιν ἀντικείμενόν τι, ἀνῆκον δῆθεν εἰς ἕνα τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, λαμβάνοντες αὐτὸ ἐκ τῶν ἐν τῷ δημοπρατηρίῳ ἐκποιουμένων, μετ' ἴσης ἐνόμισαν ὅτι δύνανται νὰ παραποιήσωσι καὶ ἱστορικὰ γεγονότα αὐτῆς. Λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» καὶ τοῖς τοίχοις τοῦ πολυτεχνείου καταλόγων, εἰς οὓς εἰσὶν ἐγγεγραμμένοι οἱ ἀριστεῖς ἑκάστης κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν μάχης, λαβούσης χώραν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου ἐνυπογράφως καὶ ἀνωνύμως ἐν ταῖς ἐφημερίσιν, ὡς μὴ συμπεριλαβόντος ἐν τοῖς ἀνωτέρω καταλόγοις καὶ συμπολίτας ἢ συγγενεῖς αὐτῶν ἀριστεύσαντας κατ' αὐτάς.

Καὶ δὴ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ πίνακος τοῦ περιέχοντος τοὺς ἀριστεύσαντας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀργολικοῦ τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1822, ὡς μὴ περιέχοντος μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἥρωα τῆς μάχης ἐκείνης, τὸν ἐκ Σπετσῶν πυρπολητὴν Κοσμᾶν Μπαρμπάτσην, μόνον αὐτὸν κατ' αὐτοὺς δι' ὁλκάδος τρέψαντα εἰς φυγὴν τὸν πολυάρμενον Τουρκικὸν στόλον· οὕτω δὲ διὰ κοινῆς αὐτῶν ἐπιθέσεως κατ' αὐτοῦ ἐξηναγκασαν αὐτόν, στερούμενον ἄλλως πηγῶν ἱστορικῶν ἐπισήμων, ὅπως ἀντικρούσῃ αὐτούς, νὰ δεχθῇ τὸν ἀνωτέρω πυρπολητὴν καὶ ἀναγράψῃ αὐτὸν ὡς ἕνα ἢ μᾶλλον τὸν πρώτιστον τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀγωνισαμένων. Περιγραφὴ τῆς ναυμαχίας ἐξ ἡμερολογίου δὲν σώζεται διὰ νὰ φωτισθῶμεν περὶ τοῦ τί συνέβη κατ' αὐτήν, καθότι εὑρισκόμεθα εἰς ἀντίφασιν, καὶ ὁ Κοσμᾶς Μπαρμπάτσης ἔτρεψε τὸν στόλον εἰς φυγήν, καὶ πλοίαρχοι παρουσιάζονται ἀγωνισθέντες ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς καὶ ἀποκρούσαντες αὐτόν. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ αὐτούς, κρίνοντες ἐξ ὑστέρων ναυμαχιῶν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ἀδιστάκτως, ὅτι ἐγγύτερον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εὑρεθέντες ἠγωνίσθησαν καὶ ἀντέκρουσαν αὐτόν, καὶ ὅτι καὶ ἄλλοι πλοίαρχοι ἀργότερον προσῆλθον εἰς βοήθειαν. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ἀδιστάκτως καὶ τὸν πυρπολητὴν Μπαρμπάτσην, ὡς ἀγωνισθέντα οὐδὲν ὑπὲρ αὐτοῦ δεδομένον ἔχοντες, καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας μάλιστα, ὑπὸ τὰς ὁποίας οἱ συμπολῖται αὐτοῦ μετὰ τόσης αὐθεντίας, ὡσεὶ παρῆσαν, ἰσχυρίζονται ὅτι μετέσχε τῆς μάχης; Ἓν ἐκ τῶν δύο· ἢ ὁ πυρπολητὴς Μπαρμπάτσης μόνος ἔτρεψε τὸν στόλον τὸν ἐχθρικὸν εἰς φυγήν, βοηθούμενος ὑπὸ δυνάμεως ἀοράτου, καὶ λογικῶς οἱ πλοίαρχοι οἱ ἀξιοῦντες ὅτι αὐτοὶ εἰσὶν οἱ ἥρωες τῆς μάχης, κακῶς ἐνεγραφησαν εἰς τὸν χάρτινον πίνακα τὸν ἀπεικονίζοντα τὴν ἀνωτέρω ναυμαχίαν, ἢ τοὐναντίον. Οἱ μεταγενέστεροι βεβαίως θὰ τεθῶσιν εἰς ἀμφιβολίαν περὶ τῶν γεγονότων τῶν πολεμικῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀναγινώσκοντες ὅτι στόλος, ὅστις κατεδιώχθη ὑπὸ ὁλκάδος τινός, ἔσχε ταὐτοχρόνως τὸ θάῤῥος νὰ παραταχθῇ ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας κατὰ μεγάλου μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ ἐπὶ τέλους ν' ἀναγκασθῇ νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ Κοσμᾶς Μπαρμπάτσης δὲν μετέσχε λοιπὸν τῆς ἀνωτέρω ναυμαχίας; Πρὸς μεγάλην λύπην τῶν θαυμαστῶν αὐτοῦ οὐδόλως μετέσχε, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τοῦ μητρῴου τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1833, ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν εὑρισκομένου, τῆς ἐπισήμου ναυτικῆς ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ περὶ οὗ πρόκειται πυρπολητής, προσελθὼν ἐν Πόρῳ, ὅτε συνετάσσετο τὸ μητρῷον ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐξεταστικῆς τῶν ἐκδουλεύσεων τῶν ναυτικῶν ἀγωνιστῶν, ἵνα ἐγγράψῃ ἐν αὐτῷ τὰς ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ, οὐδὲν τοιοῦτον ἀνδραγαθημα ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἰδιοποιήθη, οὔτε οἱ συμπολῖται αὐτοῦ,

μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, τοιοῦτο τι ἰσχυρίσθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ εἰς τὴν στήλην τῶν παρατηρήσεων ὑπὲρ αὐτοῦ σημειοῦται. (Ὅρα Μητρῷον: «Κοσμᾶς Μπαρμπάτσης, πυρπολητὴς ἐκ Σπετσῶν εἰς δύο ἐκστρατείας.»)

Ἡ ἐπὶ τοῦ μητρῴου ἐπιτροπή, Α. Μιαούλης, Γ. Σαχτούρης, Γ. Ἀνδροῦτσος, Α. Ν. Ἀποστόλης, Κ. Κανάρης, Ἠλ. Θερμισιώτης, Μ. Τσαμαδός.

Τοὐναντίον προκειμένου περὶ τῆς ἀνωτέρω ναυμαχίας, σημειοῦται μετ' εὐφημίας ὁ ἐξ Ὑδρας πυρπολητὴς Ἀνδρέας Πιπῖνος, πρῶτος αὐτὸς ἐκ τῶν πυρπολητῶν ἀποπειρώμενος ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῶν ἱστίων τὴν πυρπόλησιν ἐχθρικοῦ πλοίου. «Ἀνδρέας Πιπῖνος κατὰ τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὰς Σπέτσας ἤναψε τὸ πυρπολικόν του κατὰ ἐχθρικοῦ βρικίου, τὸ ὁποῖον ἐφλογίσθη κατὰ μέρος καὶ ἐσβέσθη, διακινδυνεύσας δὲ διεσώθη ἀφοῦ ἐφόνευσε πολλούς».

Ἡ ἐπὶ τοῦ μητρῴου ἐπιτροπή.

Καὶ ὁ Γεώργιος Τσερεμὲς πυρπολητὴς ἐξ Ὑδρας. «Κατὰ τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὰς Σπέτσας συνέλαβε πλοῖον Αὐστριακόν, ἐμπορικόν, διευθυνόμενον νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου, ἀποσπασθὲν ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν στόλον».

Ἡ ἐπὶ τοῦ μητρῴου ἐπιτροπή.

Τίνες λοιπὸν κατέχουσι τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Κοσμᾶ Μπαρμπάτση, οἱ νεήλυδες συμπολῖται αὐτοῦ, οἱ κατὰ τὸ 1884 ἔτος ἐπιχειρισθέντες νὰ δημιουργήσωσι νέαν ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, τῇ συνδρομῇ τοῦ κ. Παπαῤῥηγοπούλου, ἢ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ μητρῴου, ἐν οἷς συγκαταριθμοῦνται καὶ δύο συμπολῖται αὐτοῦ, ὁ Γεώργ. Ἀνδροῦτσος, ἀρχηγὸς τῆς μοίρας τῶν Σπετσῶν καὶ αὐτόπτης τῆς ναυμαχίας, καὶ ὁ Ἠλ. Θερμισιώτης;

Ἐὰν ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ἔδιδε ἀρκετὴν προσοχὴν καὶ φροντίδα περὶ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν γεγονότων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, μετέβαινεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ ἐμελέτα τὸ μητρῷον τῶν ἀγωνιστῶν, τὸ ἐπίσημον αὐτὸ ἀπάνθισμα τῆς ναυτικῆς ἱστορίας τοῦ 1821, θὰ εἶχεν ἐξασφαλισθῇ, ὡς πρὸς τὴν ἐπισημότητα τῶν πηγῶν τοῦ ναυτικοῦ μέρους τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ. Ἐκεῖ θὰ παρετήρει τὰς ἐκστρατείας ἑκάστου καὶ ὑπὸ ποίαν ἰδιότητα ὑπηρέτησε κατὰ τὸν ἀγῶνα, ἐκτὸς τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, τὰ ὁποῖα ἐκ συμφωνίας δὲν κατεχώρισαν ἐν αὐτῷ τὰς ἐκδουλεύσεις αὐτῶν. Ἐκεῖ θὰ παρετήρει τὰς ἀποπείρας τῶν πυρπολητῶν πρὸς ἐμπρησμὸν ἐχθρικῶν πλοίων, τὸ μέρος, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀπόπειρα, τὴν χρονολογίαν καὶ τὰς ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας αὐτῶν. Οὕτω δέ, ἀφοῦ ἐχώριζεν ἑκάστης τῶν τριῶν νήσων τοὺς ναυάρχους, πλοιάρχους καὶ πυρπολητὰς καὶ τὰς στρατείας αὐτῶν, θὰ εἶχε τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα τῶν ἀγώνων ἑκάστης τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων. Ἐκεῖ θὰ παρετήρει πρὸς ἔκπληξιν αὐτοῦ παραφόρους τινάς, ὡς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἀδιαλείπτως ἐκστρατεύοντας καὶ ἀμισθί, τοὺς ἀπαρτίζοντας τὸν πυρῆνα τοῦ στόλου, ἄλλους ἐκ διαλειμμάτων, καὶ ἄλλους σπανίως, οἵτινες ἀπήρτιζον τὰ συμπληρώματα αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ὡπλισμένος δι' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἡμερολογίων τῶν ναυμαχιῶν, ἅτινα σώζονται κατὰ μέγα μέρος, καὶ τὰ ὁποῖα ὤφειλε νὰ παραβάλῃ μετὰ τοῦ μητρῴου, ὡς πρὸς τὰς πράξεις τῶν πυρπολητῶν πρὸ πάντων, ἄλλους μὲν ἀγωνιστὰς δὲν θὰ ἠδίκει ἀνυπολογίστως, αὐτὸς δὲ δὲν θὰ περιήρχετο εἰς τὴν ἀμφίβολον θέσιν, κλονισθεὶς ἐκ τῶν φωνῶν καὶ ὕβρεων, ἐκτοξευθεισῶν κατ' αὐτοῦ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπετείου ἑορτῆς καὶ μετ' αὐτήν, νὰ δεχθῇ πολεμικὰ γεγονότα, ὅλως ἀνύπαρκτα, καθιστῶντα ὁλόκληρον ναυμαχίαν ἀμφίβολον, ὡς τὴν τοῦ Ἀργολικοῦ.

Πιθανὸν ἑνὸς τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐπαναστάσεως τὰ ἱστορούμενα γεγονότα ἐκ συμπτώσεως νὰ ὦσι τὰ ἀληθῆ. Ἀλλὰ δύναται νὰ πεισθῇ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ταῦτα στηρίζονται εἰς πηγὰς ἐπισήμους;

Τοσαῦτα ὅλως ἐναντία καὶ ἀντιφατικὰ περὶ τῶν κατὰ θάλασσαν γεγονότων ἱστορήθησαν, ὥστε ὁ μεταγενέστερος δικαίως περιέρχεται εἰς θέσιν ἀμφίβολον περὶ τοῦ: τί πραγματικῶς ἐγένετο ἔργον πολεμικὸν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ὑπὸ τίνων. Εἶνε ἡ ἐποχὴ τοῦ *ὅ,τι κολλήσῃ*, καὶ ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις εἶναι σιωπηλὸς καὶ συνεσταλμένος. Οὕτω κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἑορτῆς σκοπίμως ἐν τῇ ἐφημερίδι «Στοᾷ» κατεχωρίσθη κατάλογος τῶν ναυάρχων καὶ πλοιάρχων ἐμφαίνων ξηρὰ ξηρὰ τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ὥστε ὁ ἀναγινώσκων αὐτὸν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἰδέαν περὶ ὅλων σχηματίζει, τοὐτέστιν ὅτι ὅλοι αὐτοὶ τὴν αὐτὴν σημασίαν κατὰ τὸν ἀγῶνα εἶχον! Εἶναι ὅμως ἔργον ἱστορικοῦ εὐσυνειδήτου νὰ ἀφήσῃ τὴν κοινωνίαν εἰς τοιαύτην ἄδικον πλάνην; Ἔχουσι, κ. Παπαρρηγόπουλε, ὅλοι οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγωνισταὶ τὴν σημασίαν τοῦ Μιαούλη, Σαχτούρη, Κριεζῆ, Ζάκα, Πινότση, Παναγιώτη, Λεμπέση, Κυριακοῦ, Λαλέχου, Ῥαφαήλ, Σαχίνη; Ἀναγνώσατε τὸ μητρῷον, ἵνα πεισθῆτε ὅτι αὐτοὶ εἰσὶν οἱ ἐπὶ ἑπταετίαν πλανώμενοι ἀνὰ τὰ πελάγη, διὰ νὰ παρουσιάζωσι διὰ τῆς σημαίας τὴν Ἑλλάδα ζῶσαν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὅτι ἄνευ αὐτῶν ὁ στόλος οὐδὲ βῆμα νὰ ποιήσῃ ἠδύνατο. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ὅτι ἀπετέλουν τὸν σταθερὸν πυρῆνα τοῦ στόλου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τόλμης αὐτῶν καὶ μόνοι κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἀντετάχθησαν, καὶ τὰ πυροπολικὰ ἐκθύμως ὑπεστήριξαν, παραλαμβάνοντες τὰς λέμβους καὶ τὰ πληρώματα αὐτῶν. Εἶνε τῆς αὐτῆς σημασίας ὁ πυρπολητὴς ἐκεῖνος, ὅστις ἐπυρπόλησεν ἢ ἀπεπειράθη νὰ πυρπολήσῃ ἐχθρικὸν πλοῖον κατὰ τὸ 1821, καὶ κατὰ τὸ 1824 ἢ 1825 καὶ παρουσιάζεται πάλιν ἐπὶ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου; ἢ ὁ κατ' ἀναλογίαν πλοίαρχος πλοιάρχου, ὅστις ἀδιαλείπτως ἀπὸ τοῦ 1821 ἕως τέλους τοῦ ἀγῶνος δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ δρᾷ ἐπὶ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου;

Κατὰ πολὺ λοιπὸν ὑπερέχουσι τὰ ἀνωτέρω πρόσωπα τῶν λοιπῶν ναυτικῶν ἀνδρῶν τῶν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἀγωνισθέντων· εἰσὶ δὲ ἐγγεγραμμένοι εἰς τὸ μητρῷον, καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τῶν χαρτίνων πινάκων τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου,

ὁ δὲ ἱστορικὸς ὁ μέλλων νὰ φιλοσοφήσῃ καὶ νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἰσχύος καὶ ἀρετῆς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐκ τῆς καρτερίας καὶ ἐθελοθυσίας ἐκείνων θὰ πεισθῇ.

Ἱστορικός τις ἐκ Σπετσῶν ἰσχυρίζεται, ὅτι ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς δὲν παρέμεινεν εἰς τοὺς προμαχῶνας τῆς Σφακτηρίας αὐτοβούλως, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ φύγῃ ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ πάχους αὐτοῦ, ἐφονεύθη. Ὁ ἴδιος ἰσχυρίζεται ὅτι κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀργολικοῦ ὁ Κοσμᾶς Μπαρμπάτσης ἔτρεψε τὸν στόλον τὸν ἐχθρικόν εἰς φυγήν, καὶ ὅτι ἐκ τῶν πλοίων τῆς Ὕδρας μόνος ὁ Λάζ. Παναγιώτας ἠγωνίσθη. Ὁ ἴδιος ὅτι κατὰ τὸ 1825 οἱ Σπετσιῶται ἐξεστράτευσαν εἰς Μεσολόγγιον πρὸ τῶν Ὑδραίων, ἐνῷ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ στρατεία αὕτη, ἡ ἐσπευσμένη, ἀπηρτίζετο ἐξ ἑνὸς πλοίου, τὸ ὁποῖον παρέμενεν ἐν Γλαρέντζᾳ. Ἄλλος δὲ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Τοῦρκος* ἔγραφεν ἐν τῇ «Νέᾳ Ἐφημερίδι» κατὰ τὴν ἑξηκοστὴν τρίτην ἐπέτειον τῆς ἑορτῆς τῆς Ἐπαναστάσεως τὰ ἑξῆς· «Οἱ πυρπο»ληταὶ Κανάρης, Παπανικολῆς, Νικόδημος καὶ Βροῦλος, οἱ »τὰ τρία τέταρτα τῆς ὅλης ἐκστρατείας τοῦ 1824 ἐν ἀπο»τελέσμασι σχόντες κτλ.» Ἐκτὸς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη, ἐμπρήσαντος ἐχθρικὴν φρεγάταν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σάμου, καὶ τοῦ πυρπολητοῦ Νικοδήμου, ἐμπρήσαντος τὴν νύκτα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὁ Παπανικολῆς ἐλάχιστον μέρος ἔλαβεν εἰς τὴν ἐν Γέροντι ναυμαχίαν, ἐγκαταλείψας τὸ πυρπολικόν του, τοῦ δὲ Βρούλου τὸ πυρπολικὸν ἐκ συγκρούσεως ἐβυθίσθη. Εἰς τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους μεταξὺ Κρήτης καὶ Κάσου, καθ' ἣν κατεστράφη ἅπας ὁ μεταγωγικὸς στόλος τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅστις ἀγνοῶ πρὸς πόσα δίκροτα καὶ τρίκροτα ἐστοίχιζεν, οὐδεὶς αὐτῶν παρέστη. Ἀλλ' ἐὰν αὐτὸν ἔχωσι τὰ τρία τέταρτα τῆς ὅλης ἐκστρατείας τοῦ 1824, οἱ ναύαρχοι καὶ οἱ πλοίαρχοι, οἱ σχόντες τὴν πρωτοβουλίαν καὶ καρτεροψυχίαν, νὰ παραταχθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οἱ πυρποληταί, καθότι καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐνέπρησαν ἐχθρικὰ πλοῖα, καὶ ἐπληγώθησαν, οἱ ἕνεκα αὐτῶν ἐγκαρδιωθέντες καὶ ἐμπρήσαντες ἐχθρικὰ πλοῖα, πόσα τέταρτα τῆς ὅλης ἐκστρατείας ἐν ἀποτελέσμασι δικαιοῦνται ,ν' ἀπαιτῶσι; Καὶ κατόπιν τούτων οἱ δημιουργοὶ τῆς νέας ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως, μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν ἰδιοποίησιν τῶν τριῶν τετάρτων τῆς ὅλης ἐκστρατείας τοῦ ἔτους 1824 ἐν ἀποτελέσμασι, προέβησαν καὶ εἰς τὸ νὰ κατατάξωσιν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Κουντουριώτου, Ζαήμη, Πετρόμπεη καὶ Κολοκοτρώνη, τοὺς δὲ ναυάρχους καὶ πλοιάρχους τοὺς σχηματίζοντας τὴν παράταξιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν λήθην!

Κατὰ τὸ ἔτος 1825, ἔγραφέ τις ἐν τῇ «Νέᾳ Ἐφημερίδι» οὐδὲν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔργον ἄξιον λόγου ἐξετέλεσεν! Ἐπειδὴ δὲν μετέσχον οἱ ἄλλοι τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1825 μεγάλων κατὰ θάλασσαν ἀγώνων καὶ ἄθλων ἢ ἐλάχιστον μέρος ἔλαβον, ἄρα οὐδὲν ἐγένετο. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τῆς Χίου καὶ Τενέδου, ἡλίκος θόρυβος θὰ ἐγένετο. Ἐπειδὴ ὅμως πρόκειται περὶ ναυμαχιῶν κατὰ τάξιν ἐκτυλισσομένων καὶ ἐμπρησμοῦ πλοίων ἐν ἀναπεπταμένῳ πελάγει, περὶ μικρολογημάτων δηλαδή, πρός τι νὰ σκοτιζώμεθα! Δὲν εἶναι ἡ δευτέρα μοῖρα τῆς Ὕδρας ὑπὸ τὸν Σαχτούρην καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν, αἵτινες κατὰ τὴν 24 Μαΐου 1825 κατέστρεφον κατὰ τρόπον λίαν περίεργον ἐχθρικὴν φεργάταν καὶ κορβέταν, καὶ ἄλλην ἠνάγκαζον νὰ ναυαγήσῃ εἰς Σύρον; Καὶ κατωτέρω ἔγραφεν ὅτι ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην πρώτη μοῖρα οὐδὲν ἔπραξε καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ ἔτος 1825. Ἡ πυρπόλησις τῶν ἐν Μεθώνῃ ὁρμούντων 29 διαφόρων ἐχθρικῶν πλοίων εἶναι μικροῦ λόγου ἀξία! Ἡ ὑπεράσπισις τῆς τιμῆς τῆς σημαίας κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐν Σφακτηρίᾳ κατὰ τρόπον δραματικὸν εἶνε ἀναξία λόγου; Ἡ κατ' Ἀπρίλιον ἐντὸς τῆς Σούδας ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου; Καὶ ἡ δευτέρα κατὰ τὴν Σούδαν ναυμαχία, ἐξ ἧς ἐπυρπολήθη ἓν ἐχθρικὸν κορβέτον; Καὶ ἡ πρώτη κατὰ τὸ Μεσολόγγιον ναυμαχία; Καὶ ἡ δευτέρα κατὰ τὸ Μεσολόγγιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καθ' ἣν ἔπλεον πυρποληταὶ καὶ πλοίαρχοι, ἐπυρπολεῖτο ἓν κορβέτον, ὑπὸ τίνος ἐνηργεῖτο ἢ ὑπὸ τοῦ στόλου τῆς Ὕδρας; Καὶ ἐνῷ τόσας σοβαρὰς ἀσχολίας εἶχεν ἡ Ὕδρα κατὰ τὸ ἔτος 1825, παρεσκεύαζε καὶ τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν στρατείαν. Καὶ κατὰ τὸ 1826 κατὰ τὴν εἰς Σάμον ἐκστρατείαν ἡ Ὕδρα πρωτηγωνίστησεν, ὅτε μάλιστα ἔμεινε μόνη ἡ μοῖρα ἡ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μιαούλην. Καὶ κατὰ τὸ 1827 δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζηται κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ κατὰ τὸ 1828 ἐκβιάσασα τὸν εἴσπλουν τῆς Πρεβέζης μετέβαλε τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων.

Καὶ μόνον οἱ δημιουργοὶ τῆς νέας ἱστορίας τοιαῦτα ἐσοφίσθησαν; Προσετέθη εἰς τούτους καὶ ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ἰσχυριζόμενος ὅτι κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ πλοίου «Ἄρεως» ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου πλοίαρχος ἦτο ὁ Δημήτριος Σαχτούρης. Ὁ ἀναφερόμενος, ὡς ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου τοῦ Τσαμαδοῦ κατὰ τὴν ἔξοδον, οὐδεμίαν δικαιοδοσίαν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ, καθ' ὃ ξένος, ἤτοι μὴ ἀνήκων εἰς τὸ πλήρωμα αὐτοῦ, οὔτε ὡς ναύκληρος, οὔτε ὡς ναύτης· ὁ δὲ ναύκληρος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ὁ ἀμεσώτατος διάδοχος τοῦ κυβερνήτου. Τοιοῦτος ἐτύγχανεν ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ Χριστόφιλος, ὅστις συνώδευσε τὸν Τσαμαδὸν, ἀποβάντα εἰς τὴν Σφακτηρίαν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου. Τούτου μετὰ τὴν καταστροφὴν ῥιφθέντος εἰς τὴν θάλασσαν καὶ σωθέντος εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ πλοίου ὁ μετ' αὐτὸν Νικόλαος Βότσος, στενὸς συγγενὴς τοῦ Τσαμαδοῦ. Ἐὰν τὸ ἐπιτελεῖον, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ πλοίου τοῦ Τσαμαδοῦ δὲν ἀπηρτίζετο ἐκ συγγενῶν, τὸ πλοῖον θὰ ἐξήρχετο ταχύτερον καὶ ὀλιγώτερον θὰ ὑπέφερεν. Ἀλλ' ἡ ἀναμονὴ πρὸς παραλαβὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν προμαχώνων τῆς Σφακτηρίας ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς βραδύτητος. Τὸ πλοῖον ἐξήρχετο, ὅτε ὁ Δημ. Σαχτούρης, φρούραρχος Νεοκάστρου, ἐπέβη τοῦ πλοίου κολυμβῶν, καὶ ἄλλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐκ τῆς κοινῆς λογικῆς, πείθεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ Δημ. Σαχτούρης οὐδεμίαν πρωτοβουλίαν ἔσχε ἐπὶ τῆς ἐξόδου τοῦ πλοίου, καὶ ὅτε ἐπέβη αὐτοῦ κολυμβῶν, ἐὰν δ' ἀ-

πεπειρᾶτο νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ τοῦ πλοίου, θὰ κατεκερματίζετο. Ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ἐν τῷ συλλόγῳ «Παρνασσῷ» εἶπεν ὅτι ἡ Γερμανία ὀφείλει τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε Γερμανὸς ἱστορικὸς ἔχων ὑπ' ὄψιν του παρεμφερὲς γεγονός, οἷον τὸ τῆς ἐξόδου τοῦ πλοίου τοῦ Τσαμαδοῦ ἐκ τοῦ στομίου τοῦ Νεοκάστρου, θὰ ἐξεστόμει ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ναυτικῶν νομίμων, ὅτι ὁ Δημ. Σαχτούρης, φρούραρχος Νοεκάστρου, εὑρέθη αἴφνης ἐπὶ πλοίου ξένου ἰδιοκτήτης.

(Ἕπεται συνέχεια)

Ο ΦΑΥΣΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ (*)

— ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ —

Δὲν ἀρέσκομαι πλέον, ἀναγινώσκων τὸν Φαῦστον Γερμανιστί, ἔλεγε, περὶ τὴν δύσιν τοῦ βίου του, ὁ δαιμόνιος αὐτοῦ ποιητὴς τῷ **Eckermann**. *Ἐν τῇ Γαλλικῇ ταύτῃ μεταφράσει* — καὶ ἐνόει τὴν τοῦ **Nerval** — *τό πᾶν δρᾷ ὡς τι νέον, θαῦμον καὶ ζωηρόν*. Τὸ ῥῆμα τοῦτο τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, ἀποφαινομένου περὶ τοῦ ἔργου, ὅπερ ὑπῆρξε προῖὸν πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς, προσβάλλει καιρίως τὴν παρὰ κύκλοις αἰσθητικῶν τινων ἐπικρατήσασαν ἰδέαν, ὅτι τὰ μεγάλα ποιητικὰ ἔργα δὲν πρέπει νὰ μεταφράζωνται. Ἐὰν ἡ μετάφρασις ἀδικεῖ τὸν συγγραφέα, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἁρμόδιος ἵνα καταγνῶ τὴν ἀδικίαν εἶνε αὐτὸς ὁ συγγραφεύς. Δὲν εἶνε δὲ πρῶτος ὁ Γκαῖτε, ὁ συμπαθῶς ἀπιδὼν πρὸς τὸ ἴδιον ἔργον, ἀναβεβλημένον ξένου λαοῦ γλωσσικὸν ἀμφίεσμα. Ὁ ὕπατος τῶν συγχρόνων αἰσθητικῶν, ὁ Ταίν, γράφων πρὸς τὸν Ἕλληνα μεταφραστὴν ἔργου του τινος, ὁμολογεῖ ὅτι ἀποθαυμάζει ἐν τῇ σεμνῇ Ἑλληνικῇ περιβολῇ τὰ φιλοσοφικὰ αὐτοῦ διανοήματα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν μαρτυρίων τούτων ἕτερος μέγας αἰσθητικὸς λόγος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῶν μεταφράσεων τῶν ποιητικῶν ἔργων, καὶ οὗτος εἶνε, ἐκτὸς τῆς μεγάλης συγκοινωνίας τῶν ἰδεῶν, ἡ ἐν ταῖς διαφόροις γλώσσαις τελεσιουργουμένη ἀνάπτυξις καὶ διαμόρφωσις. Εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε, ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη ἐξήτασε σοφώτατα τὴν φύσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γλωσσῶν καὶ τὰς ποικίλας αὐτῶν σχέσεις πρὸς τὰς χώρας, ἐν αἷς παρήχθησαν καὶ πρὸς ἀλλήλας, τὸ δὲ μέγα ῥεῦμα τῶν Δαρβινικῶν θεωριῶν, τὸ μεταθὲν τὰ πεδία τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς κλάδοις τῶν ἐπιστημῶν, δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς γλωσσολογίας ἐπέδρασε καὶ καθώρισε καὶ ἐνταῦθα σαφεστέραν μέθοδον ἐρεύνης (*). Ὡς ἔχουσιν ἄρα σήμερον αἱ γλωσσολογικαὶ θεωρίαι, παρίστανται ὡς οἱ μέγιστοι τῶν συνηγόρων ὑπὲρ τῶν ἀπὸ γλώσσης εἰς γλῶσσαν μεταφράσεων τῶν διανοητικῶν προϊόντων. Ἡ τοιάδε ἢ τοιάδε ἔκφρασις τοῦ συνκισθήματος καὶ τῆς ἰδέας, ὑπὸ τὰς ποικιλωτέρας αὐτῶν φάσεις, κατὰ τὰ διάφορα γεωγραφικὰ πλάτη καὶ τὴν φυλετικὴν σύστασιν τῶν διαφόρων λαῶν, δημιουργεῖ ἀνάλογον γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἀνάλογον φράσιν, ἀνάλογον λέξιν καὶ ἀνάλογον πάλιν κρᾶσιν τούτων πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ποιητικοῦ ἢ πεζοῦ λόγου. Εἶνε δῆλα δὴ ἡ μορφὴ τοῦ λόγου συνήθως κατ' εὐθείαν ἀνάλογος πρὸς τὴν μορφὴν τῆς ἰδέας. Κατανοεῖται οὕτω, νομίζομεν, πῶς ἡ διὰ τῆς γλώσσης λαοῦ τινος ἔκφρασις, οὐ μόνον κεχωρισμένων ἰδεῶν, ἀλλ' ὁλοκλήρου διανοητικοῦ προϊόντος ἄλλου λαοῦ, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἐκφραζούσης αὐτὸ γλώσσης, ἥτις ἐντείνεται, μορφοῦται καὶ διαστέλλεται εἰς πᾶσαν τὴν δυνατὴν αὐτῇ ἐλαστικότητα, ἵν' ἀποδώσῃ μορφὴν λόγου, ἀποτυπωθεῖσαν ἐν ξένῳ καὶ ὅλως διαφόρῳ ἰδιώματι. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸ τὴν οὕτω ἐπιτευχομένην συγκοινωνίαν τῶν ἰδεῶν δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἀπολαύομεν τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα παρέχει, ἐν τῇ φυσιολογικῇ διαμορφώσει τῶν φύλων, ἡ ἕνωσις καὶ κρᾶσις τῶν ἀντιθέτων. Καὶ τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν πιστοποιεῖ αὐτὴ ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων. Οὐ μόνον ἡ γλῶσσα διὰ τῆς ὁποίας ἐξέφρασαν τὰ μέγιστα τῶν διανοημάτων ὁ Γκαῖτε, ὁ Σίλλερ, ὁ Λέσσιγκ, ἐδημιουργήθη ἐν τῇ μεταφράσει τῆς βίβλου ὑπὸ τοῦ Λουθήρου, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγα ῥεῦμα τῶν ἰδεῶν, τὸ ἐμφανισθὲν ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἡμίσεως τῆς XVIII ἑκατονταετηρίδος, ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἀπ' αἰώνων μιμήσεως καὶ μελέτης ξένων ἔργων, ἀπὸ τῶν ὁποίων παρεσκευάσθη ἐθνικὴ συνείδησις, ἱκανὴ ν' ἀντιληφθῇ τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν καὶ ἀναπαραστήσῃ τὸν ἐνδιάθετον βίον τῆς Γερμανίας.

Τῶν ἀληθειῶν τούτων τὴν βαρύτητα, ὑπὲρ πάντα ἄλλον πρέπει νὰ κατανοήσωμεν οἱ Ἕλληνες. Διατρέχοντες περίοδον πολιτειακῆς, κοινωνικῆς καὶ φιλολογικῆς ζυμώσεως, ἀριθμοῦντες ὀλίγων ἐτῶν ἐθνικὸν βίον, οὐδὲν ἐν ἡμῖν ἔχοντες συγκεκριμένον καὶ ὡρισμένον, ἀλλὰ διαβουκουλούμενοι ὑπὸ ἀβεβαίων πόθων καὶ ἀορίστων ἰδεωδῶν, ἄμοιροι πολιτειακῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνατροφῆς, μὴ λεπτύναντες ἔτι διὰ μακροῦ ἐλευθέρου βίου τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος, οὐδ' ὑψωθέντες ἔτι εἰς τὴν περιωπὴν πραγματικῶς πεπολιτισμένου λαοῦ, ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐγχύσωμεν εἰς τὰ λειφαιμοῦντα ἡμῶν ἀγγεῖα νέον αἷμα, ἐπιζητοῦντες τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῆς διανοητικῆς τροφῆς. Ὀφείλομεν νὰ ἀποβάλωμεν ῥιζωθείσας τινὰς προλήψεις καὶ νὰ παύσωμεν νομίζοντες ὅτι ἡ μετοχεύτευσις ῥεύματος ξένων ἰδεῶν καὶ διανοημάτων θὰ ἐκφυλίσῃ τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα καὶ θὰ παραβλάψῃ τὴν πρωτότυπον πα-

(*) Γκαῖτε *Φαῦστος*. Μετάφρασις Γ. Κ. Στρατήγη. Ἐν Ἀθήναις 1886. Τύποις Α. Κωνσταντινίδου κτλ.

(*) E. Ferrière: Le Darvinisme appliqué aux langues.

ραγωγήν. Ὅπως διαυγασθῇ τὸ βλέμμα τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ποιητοῦ, καὶ ὅπως ἀποκτήσῃ τὴν ὀξυδέρκειαν ἐκείνην, ἥτις παρουσιάζει αὐτῷ σαφῆ καὶ συγκεκριμένην τὴν πρὸ αὐτοῦ δρᾶσιν, ἔχει ἀνάγκην νὰ ὀξύνῃ τὴν ἐποπτικότητα αὐτοῦ διὰ τῆς μελέτης τῶν μεγάλων ἔργων ἀκμαζόντων λαῶν. Ἐὰν ὑπάρχῃ μέθοδος ἐν τῷ βλέπειν εἰκόνα τινὰ ἐν σχέσει πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν σκιάν, ὑπάρχει βεβαίως καὶ μέθοδος περὶ τὸ βλέπειν καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι τὴν ἐθνικὴν εἰκόνα λαοῦ τινος καὶ ἡ μέθοδος αὕτη κτᾶται διὰ μακρᾶς αἰσθητικῆς ἀνατροφῆς. Ἡ ἐν τῷ φιλολογικῷ ἄρα ἐδάφει ἡμῶν μεταφύτευσις τῶν προϊόντων τῶν μεγάλων ἐποχῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, οὐ μόνον δὲν ἀπειλεῖ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἰδιοσυστασίαν, ἀλλ' ὑπισχνεῖται τὴν διαμόρφωσιν φιλολογικῆς συνειδήσεως, ὁποίαν οὐδαμῶς ἔτι διαβλέπομεν παρ' ἡμῖν. Τῷ οὕτω σκεπτομένῳ καὶ ἀπὸ τοιαύτης ἀπόψεως ἐξετάζοντι τὰ πράγματα, πᾶσα τῇ πτωχῇ ἡμῶν φιλολογίᾳ προστιθεμένη μετάφρασις μεγάλου ἔργου, ἐκπονουμένη ὑπὸ ἀνδρῶν, παρεχόντων τὰ ἐγγύα ἀξιοπρεποῦς ἐργασίας, ὀφείλει νὰ παρίσταται ὡς γεγονὸς μεγάλου διαφέροντος, ἀφ' οὗ μάλιστα τὰ προσόντα, ἅτινα ἀπαιτοῦσι τοιαῦτα ἐγχειρήματα, εὑρεῖα δῆλα δὴ φιλολογικὴ παίδευσις, ἄσκησις ἐν τῷ χειρισμῷ τῶν κλάδων τῆς ἰδίας γλώσσης καὶ φύσις ποιητικῶς δεξιά, δὲν ἀπαντῶσι τοσούτῳ δαψιλῶς.

Τὸ ἔργον, ὅπερ παρουσιάζει ἡμῖν εἷς τῶν συμπαθεστέρων συγχρόνων λογίων, ὁ κ. Γεώργιος Στρατήγης, διακριθεὶς ὡς ποιητὴς καὶ λογογράφος ἐπὶ λεπτότητι καὶ πρωτοτυπίᾳ, εἶνε μετάφρασις ποιητικοῦ προϊόντος, τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς γνῶσις, καὶ αὐτοῦ καθ' ἑαυτό, καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ἐδημιουργήθη, καὶ τῆς φιλολογικῆς περιόδου, ἐν ᾗ ἀνεφάνη, ἵνα κατανοηθῇ κατὰ πόσον δύναται νὰ ποδοθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, κατὰ πόσον θὰ ἐννοηθῇ παρ' ἡμῖν καὶ κατὰ πόσον θὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ συγχρόνου φιλολογικοῦ χαρακτῆρος. Ἀληθὲς εἶνε ὅτι καὶ ἱκανὰ ἐλέχθησαν καὶ πολλὰ ἐγράφησαν παρ' ἡμῖν περὶ τοῦ μεγάλου τούτου τοῦ Τευτονικοῦ Παρνασσοῦ προϊόντος, ἱκανῶς δὲ γνωστὴ τυγχάνει καὶ ἡ ὑπόθεσις καὶ ἡ πλοκὴ αὐτοῦ, πρὸς ὃ συνετέλεσε καὶ τὸ πολλάκις ἀκουσθὲν παρ' ἡμῖν ὁμώνυμον μελόδραμα τοῦ Γκουνώ. Ἡ ἀντίληψις ὅμως τοῦ ἔργου ὑπῆρξε τοσούτῳ ποικίλη παρὰ τοῖς διαφόροις κριτικοῖς τῶν διαφόρων ἐθνῶν, οἱ δ' Ἕλληνες τοιοῦτοι τοσούτῳ ἀσχέτως πρὸς τὸν παρ' ἡμῖν χαρακτῆρα ἐξήτασαν τὸ Ὀλύμπιον τοῦτο δημιούργημα, ὥστε ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡμῖν ἡ ἐπὶ τὴν μετάφρασιν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν κάθοδος, ἄνευ τῆς μελέτης τοῦ πρωτοτύπου, τῆς παραδόσεως, καὶ τῆς φιλολογικῆς περιόδου, καθ' ἣν ἐνεφανίσθη.

II

Τυχαῖον θέαμα νευροσπάστων, παριστώντων ἐν τοῖς ὁδοῖς τῆς Στρασφόρδης τὴν κοινοτάτην τότε ἐν Γερμανίᾳ παράδοσιν τοῦ δόκτορος Φαύστου, ἔδωκε, λέγεται, τῷ Γκαῖτε τὴν ἀφετηρίαν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ποιητικοῦ δημιουργήματος, τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῶν τελευταίων αἰώνων. Οὕτω μικρὰ γεγονότα ἐπίσης ὑπῆρξαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀφορμὴ μεγάλων ἔργων. Ἀλλὰ μόνον αἱ τυχαῖαι αὗται περιστάσεις, λέγει ὁ Σμάϊλς, δὲν ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῶν μεγάλων ἔργων ἢ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων. Γεγονότα, ἅτινα προσπίπτουσιν ἐπὶ μυριάδας ἐτῶν εἰς μυριάδας ἀνθρώπων, χωρὶς οὐδὲν νὰ παραγάγωσιν ἢ ὑποκινήσωσι, δὲν φέρουσι βεβαίως ἐν ἑαυτοῖς καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ σπουδαίου. Ἀλλὰ πρὸ τῶν μεγάλων διανοιῶν, ἐν αἷς κυοφορεῖται καὶ μορφοῦται κόσμος ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων, τὰ γεγονότα ταῦτα, ὅσῳ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα κἂν ὦσι, χρησιμεύουσιν, ὅπως ἄπωθεν οὕτω, δίκην ἠλεκτρικοῦ ἐναύσματος, ἀναφλέξωσιν εἰς φῶς καὶ λάμψιν τὴν μεγαλοφυΐαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας μέλλουσι νὰ λουσθῶσιν εἰς θείαν αἴγλην γενεαὶ ὅλαι ἀνθρώπων. Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τοῦ Φαύστου. Ὁ Μεσαίων, ἡ κατ' ἐξοχὴν αὕτη ἐποχὴ τῶν θρύλων καὶ τῶν παραδόσεων, ἐποχὴ ἀποτελοῦσα τὸ λίκνον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἐγκρύπτουσα ἐν ἑαυτῇ πάντα τὰ σπέρματα τῶν μελλόντων νὰκολουθήσωσι χρόνων, ἐποχή, ἥτις ἐκ τῆς ἀδρᾶς αὐτῆς πρωτοτυπίας καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν, ἅτινα παρουσιάζει ἐπὶ τῆς σκηνῆς, παριστᾷ, κατὰ τὴν κοινὴν τῶν ἱστορικῶν ὁμολογίαν, τὴν ζωηροτέραν εἰκόνα, ἣν δύναταί τις νὰ ζητήσῃ ἐκ τῆς ἱστορίας—ὁ Μεσαίων ἐγέννησεν ἐν Γερμανίᾳ τὴν σκοτεινὴν καὶ παραδοξον παράδοσιν τοῦ Φαύστου. Βραδέως δεχθεῖσα ἡ Γερμανία τὸ φῶς τῆς Ἀναγεννήσεως, τοῦ ὁποίου αἱ πρῶται ἀκτῖνες ἐφώτισαν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν προφητικὴν διάνοιαν τοῦ Δάντου Ἀλιτζιέρη, καὶ μεταβᾶσα, ὡς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς βαρβαρότητος ἀποτόμως εἰς τὸν νεώτερον πολιτισμόν, διετήρησε ζωηρὰς τὰς ἀναμνήσεις τοῦ μεσαιωνικοῦ αὐτῆς βίου. Μεθ' ὅλην δὲ τὴν τῶν τότε σοφῶν τροπὴν ἐπὶ τὴν σπουδὴν τῶν κλασικῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν προϊόντων, σπουδήν, ὑπερτερήσασαν τῷ ζήλῳ καὶ αὐτὰ τὰ Λατινικὰ φῦλα, ἐν τούτοις τὸ μεσαιωνικὸν πνεῦμα, τὸ διατηρηθὲν ἀναλλοίωτον ἐν τοῖς θρύλοις καὶ ταῖς παραδόσεσιν, οὐ μόνον ἐξηκολούθει τέρπον καὶ ζωογονοῦν τὸν νεώτερον τῆς Γερμανίας βίον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς φιλολογίας ἐπέδρασεν οὐσιωδῶς. Ἡ Γερμανικὴ φαντασία, λέγει ἡ κυρία Στάελ, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν μεγάλων κλασικῶν ἔργων, ἀρέσκεται ἔτι πλανωμένη περὶ τοὺς ἐρήμους μεσαιωνικοὺς πύργους, ἐν μέσῳ πολεμιστῶν, μάγων καὶ φαντασμάτων. Πρὸς τὴν ἐθνολογικὴν ταύτην εἰκόνα μεγάλην, καθ' ἡμᾶς, ὁμοιότητα παρουσιάζει ὁ νεώτερος Ἑλληνισμός. Ὅπως ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει ὁ Χριστιανικὸς πολιτισμὸς δὲν ἐξέκρουσε τὸν ἀρχαῖον, ἀλλὰ συνεχωνεύθη μετ' αὐτοῦ εἰς παράδοξον ἀμάλγαμα καὶ παρετάθη καθ' ὅλον τὸν μεσαιωνικὸν τοῦ ἔθνους βίον, οὕτως ἐν Γερμανίᾳ ὁ διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως ἀντιστρόφως εἰσρεύσας Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὸ καθ' ὅλου νεώτερον πνεῦμα συνεχωνεύθη πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν τοῦ ἔθνους χαρακτῆρα· ἐν ᾧ ἐν τοῖς Λατινικοῖς φύλοις ἀσθενέστατα παρέμειναν τὰ ἴχνη τοῦ

μεσαιωνικοῦ αὐτῶν βίου. Ἡ κρᾶσις αὕτη ἐν Γερμανίᾳ ἐδημιούργησε τὴν ποίησιν ἐκείνην, ἥτις πρὸς τὸ πάθος τοῦ μεσαιωνικοῦ ῥωμαντισμοῦ ἤνωσε τὴν παγκαλον πλαστικότητα τῶν Ἑλλήνων κλασικῶν. Ἀπέχομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα τοὺς φιλοσοφικοὺς λόγους τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀληθείας, ἣν θὰ καταδείξῃ ἔτι ἡ ἐποπτεία τοῦ φιλολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν Γερμανικῶν προϊόντων, ἀρκούμεθα ὅμως νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ ἐξοχώτερος ἐκπρόσωπος τῆς ἀληθείας ταύτης, εἶνε τὸ ἐπὶ τῆς κοινοτάτης ἐκείνης μεσαιωνικῆς παραδόσεως ἱδρυθὲν ποιητικὸν δημιούργημα τοῦ Γκαῖτε.

Ἡ γένεσις τῆς περὶ τοῦ δόκτορος Ἰωάννου Φαύστου παραδόσεως ἀπόλλυται ἐν τῷ σκότει τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων. Βεβαίως ὁ Φαῦστος τῆς παραδόσεως δὲν εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις δύναται νὰ μερισθῇ μετὰ τοῦ Gutenberg καὶ τοῦ Schoepfer τὴν δόξαν τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας, οὐδ' εἶνε πιθανὸν ὅτι μοναχοὶ ἐδημιούργησαν τὴν παράδοσιν, ἵνα καταπολεμήσωσι τοὺς ἀντιπολιτευομένους τὰ κερδοσκοπικὰ αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων ἐμπορικὰ σχέδια. Καὶ τούτου τρανὴ ἀπόδειξις εἶνε βεβαίως ὅτι αἱ ἐν τῷ ὑπογείῳ τοῦ Auerbach ἐν Λειψίᾳ τοιχογραφίαι, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῶν μεταξὺ Φαύστου καὶ Μεφιστοφελοῦς σκηνῶν, φέρουσι χρονολογίαν 1525, ἐν ᾧ ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας ἀναφέρεται εἰς τὸ 1440. Ἡ παράδοσις ὁπωσδήποτε βασίζεται ἐπὶ τῶν δεισιδαιμόνων ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἐπὶ τῆς εἰς τὸν διάβολον πίστεως, τὸν διάβολον, τὸν ἐχθρὸν παντὸς ἀγαθοῦ, τὸν ἔχοντα προορισμὸν νὰ ἐξαπατᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἦν ὁ σκοπὸς τῆς παραδόσεως, καθ' ἃ τὸ συμβουλευτικὸν αὐτῆς μέρος διαλαμβάνει, νὰποτρέψῃ τοὺς χριστιανοὺς τῆς εἰς τὴν σοφίαν καὶ τὴν μαγείαν ἐπιδόσεως — γνωστὸν δὲ ὅτι κατὰ τὸν Μεσαίωνα σοφία καὶ μαγεία συνέπιπτον εἰς συνωνυμίαν. Ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ εἰς τὸ παρὰ φύσιν πίστις δὲν εἶνε ἀποκλειστικὸς χαρακτὴρ τῆς ἐπιδράσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ δεισιδαιμονία, ὡς καὶ ὁ Voltaire φρονεῖ, ἔχει τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πολυθείᾳ, ἐλυμάνθη δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς χρόνων καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Πάντες οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, λέγει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὁ Voltaire, ἐπίστευσαν εἰς τὴν μαγείαν· καὶ κατεδίκασε μὲν αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ δὲν ἐπαύσατο πιστεύουσα εἰς αὐτήν, μαρτύριον δέ, ὅτι οὐδέποτε κατεδίκασε τοὺς μάγους, ὡς ἀνθρώπους πλανῶντας καὶ πλανωμένους, ἀλλ' ὡς ὄντα εὑρισκόμενα εἰς πραγματικὴν μετὰ τοῦ διαβόλου κοινωνίαν καὶ σχέσιν(*). Ὁ Διάβολος! Ἰδοὺ ὁ μέγας ἥρως τοῦ Μεσαίωνος — διότι ἐν τῷ Μεσαίωνι εἶχεν ὑψωθῆ εἰς τὴν ὑψίστην αὐτοῦ περιωπὴν καὶ ἦν ἀληθῶς *ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου* (**), προτοῦ βαθμηδὸν μεταπέσῃ εἰς τὸ γελοῖον καὶ καταντήσῃ εἰς τὸν *Χωλὸν Διάβολον* τοῦ Le Sage. Ἡ ἰδέα τοῦ πονηροῦ πνεύματος καὶ τῆς πάλης αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἶνε ἐκ τῶν θεμελιωδῶν δογμάτων πάσης θρησκείας καὶ ἀπαντᾷ ἐν πᾶσι τοῖς θρησκεύμασι τῶν τε Ἀρυανῶν καὶ τῶν Σημιτικῶν ἐθνῶν. Ὁ Ὀρμοῦδζ καὶ ὁ Ἀριμὰν τῶν Περσῶν, ἡ πάλη τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος, ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν παντὸς θρησκεύματος. Πρὸς τὸν Διάβολον λοιπόν, τὸ πνεῦμα τοῦ σκότους, τὸ ἐπιβουλευόμενον, κατὰ τὰς τότε δόξας, πάντα εὐσεβῆ χριστιανόν, συνεδέθη διὰ συμβολαίου ὁ δόκτωρ Ἰωάννης Φαῦστος, καὶ ἐπῶλησε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἡ ἐπ' ἀνταλλαγῇ τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου, ἅτινα διατίθησιν ὁ διάβολος, δόξης, ἰσχύος, ἔρωτος, πλούτου, νεότητος, καὶ εἴ τι ἄλλο ἄπληστος φαντασία θ' ἁπτῆτει, ἀγορὰ τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαντᾷ ἐν ταῖς πλείσταις παραδόσεσι τοῦ Μεσαίωνος, κατὰ τὴν XII καὶ XIII ἑκατονταετηρίδα, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν XV καὶ XVI. Ὁ ἡμέτερος μοναχὸς Ἀγάπιος Λάνδης, κατὰ τὸν κ. Πολίτην, συγγραφεὺς τῆς *Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίας*, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς XVII ἑκατονταετηρίδος, ἀναφέρει πολλὰς τοιαύτας διηγήσεις πωλήσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν διάβολον διὰ συμβολαίων, βασιζομένας ἐπὶ φραγκικῶν παραδόσεων. Ἀλλὰ καὶ καθαρῶς Ἑλληνικαὶ τοιαῦται παραδόσεις ὑπάρχουσιν, οἷα ἡ περὶ Θεοφίλου τινός, ἐπισκόπου Ἀδάνων, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κιλικίας, ἀκμάσαντος τῷ 537 μ. Χ., ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι πρὸ τῆς XII ἑκατονταετηρίδος, ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν πίστις εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην. Μυρίας δὲ τοιαύτας παραδόσεις θὰ ἠδύνατό τις νὰθροίσῃ, καθ' ἃς ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐξεχωροῦντο τὰ τέκνα εἰς τὸν Διάβολον(*). Ἦσαν δὲ τὰ ἀνταλλάγματα ποικίλα, καθ' ἃ εἴπομεν καὶ καθ' ἃ καταφαίνεται ἐξ ἄλλων ἐπίσης παραδόσεων, καθ' ἃς μεγάλα τεχνικὰ ἔργα συνετελέσθησαν τῇ ἀρωγῇ καὶ ἐπεμβάσει τοῦ Διαβόλου. Ὡς τοιαῦτα δὲ ἀναφέρονται, κολοσσιαῖα ἔργα, ὑπεράνθρωπον τοῖς πολλοῖς καταδεικνῦντα τέχνην καὶ ἐπίνοιαν, οἷα ἡ μονὴ τοῦ Crowland ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ Μητρόπολις τῆς Κολωνίας, ἡ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ῥήνου ὑψοῦσα τὴν μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς φυσιογνωμίαν, ὡς καὶ γέφυραι πολλαί, οἷα ἡ ἐν Ἑλβετίᾳ ὡς *Γέφυρα τοῦ Διαβόλου* γνωστή, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Dumas, ἑτέρα παρὰ τὴν Φραγκφόρδην, ἑτέρα ἐν Pont a Mousson κτλ. Καὶ παρ' ἡμῖν δ' ὑπάρχει ἐν Πύρῳ τοιαύτη γέφυρα, ζευγνῦσα δύο ὄρη, ὑπεράνω ὀρμητικοῦ χειμάρρου, ἀφανιζομένου εἰς δυσθεώρητον βάθος καὶ ἀναπέμποντος μόνον τοὺς βαρεῖς αὐτοῦ μυκηθμούς. Ἡ οἰκοδομία τῆς γεφύρας ταύτης, ἔργου ἀληθῶς ὑπερανθρώπου, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸν Διάβολον, καθ' ἃ ἀφηγεῖται ὁ ἡμέτερος κ. Ῥαγκαβῆς. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν πολυαρίθμων θυμάτων τοῦ Διαβόλου, ὅσα γλιχόμενα δόξης, πλούτου ἢ ἄλλων ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθῶν, ἐπώλησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν, ὑπῆρξε καὶ ὁ δόκτωρ Ἰωάννης Φαῦστος, θεολόγος τὸ πρῶτον καὶ εἶτα ἀστρο-

(*) Voltaire: Dictionnaire philosophique. M. Superstition.

(**) Ἀποστόλου Παύλου: Πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή.

(*) D' un enfant que sa mère donna au Diable à l' heure que son père l' engendrait. Paulin Pàris: Des manuscrits français.

λόγος, μαθηματικὸς καὶ ἰατρὸς κατὰ τὴν παράδοσιν(*) γενόμενος καὶ περὶ τὰς ἀποκρύφους τέχνας καὶ τὴν μαγείαν διατρίβων. Ἐπὶ τοῦ παραδόξου τούτου θρύλου ἐδημιουργήθη ὁ Φαῦστος τοῦ Γκαῖτε, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀντικατώπτρισεν ὁ δαιμόνιος ποιητὴς τὴν τέχνην καὶ τὸν βίον ἅπαντα, ἐξόχοις τύποις περιβαλὼν καὶ ἀναπαραστήσας τὸ φιλοσοφικὸν καὶ κοινωνικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, οἷον διεῖδε καὶ ἀντελήφθη αὐτὸ ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ διανοίᾳ.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΠΕΤΡΟΣ Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΑΙ ΤΡΑΠΕΖΑΙ ΕΝ ΤΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΙ

Ὁ Messager de Paris ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως πολλοῦ λόγου ἀξίαν πραγματείαν περὶ τῶν τραπεζῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐξ ἧς ἐρρανιζόμεθα τὰ κυριώτερα. Γνωστόν, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τραπεζῖται ὑπῆρχον ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν Ῥώμῃ, καὶ περὶ αὐτῶν ὁμιλεῖ ὁ Δημοσθένης, ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως τῶν κυρίως τραπεζῶν ἐθεωρεῖτο ἄλυτον. ἤδη ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις ὑπῆρχον τράπεζαι, ὧν τὰ κεφάλαια ἀνῆκον εἰς διαφόρους μετόχους, ἀποτελοῦσαι ἑταιρίαν πρὸς ἐμπορικὰς ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχειρήσεις. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, τινὲς τῶν Ἀθηναίων τραπεζιτῶν μετήρχοντο τραπεζικὰς ἐργασίας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν πολλοὶ τῶν ἑλλήνων τραπεζιτῶν μετηνάστευσαν εἰς Κρήτην καὶ ἀκολούθως εἰς Χίον. Ἐκεῖθεν δὲ συνίστων πλεῖστα τραπεζικὰ γραφεῖα εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης. Ἐσχάτως εὑρέθησαν πειστήρια ὅτι οἱ ἕλληνες τραπεζῖται ἔλαβον τὰς περὶ τῶν τραπεζικῶν πράξεων γνώσεις αὐτῶν παρὰ τῶν Φοινίκων, μεθ' ὧν ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετήρουν φιλικὰς σχέσεις. οἱ δὲ Φοίνικες εἰκάζεται ὅτι ἐδιδάχθησαν τὰς περὶ τραπεζῶν γνώσεις των παρὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, καθ' ὅσον ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν πόλεων τῶν ἐθνῶν τούτων εὑρέθησαν πολλαὶ πλίνθοι ἀποξηραμέναι διὰ τοῦ ἡλίου μετ' ἐγκεχαραγμένων λέξεων· τινὲς τῶν πλίνθων τούτων ἦσαν ἀνοικτοὶ λογαριασμοί, πιστωτικαὶ ἐπιστολαί, καὶ μάλιστα συναλλαγματικαὶ εἰς τὸν κομιστήν. Ἐξ αὐτῶν προσέτι φαίνεται ὅτι αἱ τράπεζαι τῆς Βαβυλῶνος ἀντήλλασσον χρήματα, ἐδέχοντο παρακαταθήκας, ἐποίουν δὲ καὶ ἔδιδον ποικίλα δάνεια. Ἐν Βαβυλῶνι ἀνευρέθησαν πλίνθοι ἐφ' ὧν ἦσαν γεγραμμέναι αἱ ἐκθέσεις πράξεων τινῶν μεγάλης τραπέζης ἱδρυθείσης αὐτόθι τὸ 760 π. Χ. καὶ ἀνηκούσης τῷ Γεζημπῇ καὶ Σᾳ. Διατελεῖ ἔτι ἄγνωστον ἐὰν ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη ἐξ ἁπασῶν τῶν γνωστῶν τραπεζῶν ἦτο ἰδιωτική, ἐθνικὴ ἢ αὐτοκρατορικὴ τράπεζα. Θετικῶς γνωστόν ἐστιν ὅτι ἡ τράπεζα αὕτη ἐξηκολούθει ἔτι τὰς ἐργασίας αὐτῆς κατὰ τὸ 550 π. Χ. Ὁ Μπόλτα ἐπεσκέψατο ἐν Τζέδδᾳ τὸν ζάπλουτον καὶ περιφημότατον καθ' ὅλην τὴν Ἀραβίαν τραπεζίτην, ἀλλὰ ζῶντα πενιχρότατα, ἀνακοινώσαντος αὐτῷ ὅτι ἅπας ὁ πλοῦτος αὐτοῦ συνίσταται ἐκ πολυτίμων λίθων καὶ ὅτι προσποιεῖται τὸν πένητα ἐκ φόβου μὴ ὁ πασσᾶς τῆς Τζέδδας τὸν ἀποκεφαλίσῃ, ὅπως οἰκειοποιηθῇ τὸν πλοῦτόν του.

(*) Legende de Faust par Vidmann, tratuite en Français au XVI siécle par Palma Cayet.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΚΑΙ ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΑΥΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Ὁ κ. Εἰρην. Ἀσώπιος ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ Ἡμερολογίῳ τοῦ ἐ. ἔ. πρὸς ταῖς ἄλλαις πραγματείαις, ἃς περ' ἐδημοσίευσεν ἐν αὐτῷ, συμπεριέλαβε καὶ τὸν λόγον τοῦ κ. Ἡροκλ. Βασιάδου, Προέδρου τοῦ, περὶ οὗ ὁ λόγος, Συλλόγου.

Ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ ὕπατος τῶν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἀριστοτέχνης ἐκτίθησιν ἀκριβῶς καὶ ἐν περιλήψει τὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τοῦ Συλλόγου καὶ τὰς μετὰ τῶν σοφῶν τῆς Ἑσπερίας σχέσεις αὐτοῦ, ἐξ ὧν κατάδηλον τοῖς πᾶσι γίνεται, ὅτι ὁ Σύλλογος οὗτος κέκτηται θέσιν ἐπίζηλον ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, καὶ ὅτι διατελεῖ ὢν ὁ φάρος τοῦ Βυζαντίου, οὗ τὸ σέλας προσελκύει τὰ βλέμματα παντὸς πεφωτισμένου ἀνδρός, καὶ ἰδίᾳ τῶν περὶ τὰ τῆς Ἀνατολῆς πράγματα ἀσχολουμένων καὶ περὶ τῆς τύχης αὐτῆς ἐνδιαφερομένων.

Ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν ἀξιοῦνται ἐξόχου σημασίας καὶ ἐπιστημονικῆς βαρύτητος αἵδε·

Α'. Ἡ Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη·

Β'. Ἡ Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη.

Γ'. Ἡ Ἀθωνιάς Βιβλιοθήκη.

Δ'. Ἡ Συλλογὴ ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Καὶ ἡ μὲν Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη ὠνομάσθη οὕτως, ἐπειδὴ

ὁ ἐρίτιμος ἀνήρ, Χριστάκης Ἠπειρώτης, ὁ Μαικήνας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, ἐχορήγησε τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὧν ἐκτυποῦται ἤδη ὑπὸ μὲν τοῦ κ. Δ. Σεμιτέλου, καθηγητοῦ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημείου «ἡ *Ἀντιγόνη*» τοῦ Σοφοκλέους, ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Δ. Βερναρδάκη ὁ Α'. τόμος τῶν τοῦ Εὐριπίδου τραγῳδιῶν. Περὶ τῆς Κριτικῆς καὶ Ἑρμηνευτικῆς αὐτῶν ἀκολούθως ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος μετὰ τὴν δημοσίευσιν.

Ἡ δὲ Μαυρογορδάτειος ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν διὰ τὴν χορηγίαν τῆς δαπάνης ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Α. Μαυρογορδάτου πρὸς σύνταξιν «*γενικοῦ περιγραφικοῦ Καταλόγου τῶν ἐν ταῖς »κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Βιβλιοθήκαις εὑρισκομένων Ἑλληνι»κῶν χειρογράφων*. Ἡ σύνταξις ἀνετέθη τῷ σοφῷ, κ. Α. Παπαδοπούλῳ, Κεραμεῖ, ὅς τις ἄχρι τοῦδε ἐδημοσίευσε δύο τεύχη τῆς βιβλιοθήκης ταύτης, ὡς παραρτήματα τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου. Ἡ ἐργασία αὕτη ὅ,τι ἄριστον ὑπάρχει διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν ἑλληνικὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον.

Ἡ δ' Ἀθωνιὰς ὡσαύτως τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχει διὰ τὰς ἐν τῷ Ἄθωνι Βιβλιοθήκας, παρ' αἷς βαρύτιμα χειρόγραφα διασώζονται ἔτι, χρήζοντα ἀνυπερθέτου περιγραφῆς καὶ συντηρήσεως. Ἡ ἑλληνικὴ νεωτέρα ἐπιστήμη ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην ἐργασίαν δέον νὰ θεωρῇ, ὡς καὶ θεωρεῖ, δὲν ἴνε ἀμφιβολία.

Ἡ δὲ περισυλλογὴ τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, διὰ τὰς γλωσσολογικὰς ἐρεύνας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀρχαίας καὶ νεωτέρας, θεωρεῖται λίαν χρήσιμος καὶ ἀναγκαιοτάτη εἰς πάντα Φιλόλογον, εἴτε Ἕλληνα, εἴτε ἀλλόγλωσσον Ἑλληνιστήν, διότι συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐντελῆ κατάληψιν τῆς ἀρχαίας καὶ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς σημασίας πολλῶν λέξεων, ὧν ἡ σημασία οὐκ ἐξηκρίβωται καὶ ἔτι παρ' αὐτοῖς τοῖς πάνυ περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις τῶν σοφῶν φιλολόγων τῆς Εὐρώπης, ὡς Κοβήτῳ, Λοβεκκίῳ κλ.

Ἅπασαι αὗται αἱ ἐργασίαι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων οὐ σμικρὸν συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς θεωρίαις προκαλοῦσι τὴν εὔνοιαν καὶ ὑπόληψιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως καὶ Ἀμερικῆς. Διὰ τοῦτο ἔσπευσαν τῇ προσκλήσει τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου εἰς τὴν ἑορτὴν αὐτοῦ, αἵ τε Ἀκαδημίαι τῆς σοφῆς Εὐρώπης καὶ πλεῖστοι ὅσοι τῶν σοφῶν, νὰ γράψωσι βαρυτίμους ἐπιστολὰς πρὸς αὐτόν, ἐν αἷς ἐκφέρονται αἱ περὶ τοῦ Συλλόγου ἄρισται αὐτῶν κρίσεις· ἰδίᾳ δ' ἐπέσπασε τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Πετρουπόλει Τ. Φιλιππώφ, ἐν ᾗ ἀπαντῶσιν αἱ ἑξῆς ἀξιοσημείωτοι περικοπαί· «τῆς θείας Προνοίας εὐδοκησάσης καλέσαι τὴν μικρὰν μὲν »τὸν ἀριθμόν, ἀλλὰ μεγίστην κατὰ τὰς δοθείσας τῇ ἀνθρω»πότητι εὐεργεσίας Ἑλληνικὴν φυλὴν πρὸς ἐπιτέλεσιν θαυ»μασίων ἔργων.

» Δίς—ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐθνικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐν »τῇ ἐποχῇ τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας— »ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἵστατο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ κόσμου» (Ἡμερολ. Ἀσωπ. σελ. 557, τοῦ 1887 ἔτ.) καὶ παρακατιὼν ὁ αὐτὸς λέγει «τὸ τῆς τύχης ἄστατον, οὗ πεῖραν ἔλαβεν ὁ ἑλ»ληνικὸς λαός, οὐ μόνον οὐ στερεῖ αὐτὸν τὰ πρότερα δικαιώ»ματα ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ συμπαθείας, ἀλλ' οἰκοδομεῖ νέα» κλ. κλ. Ἀλλὰ τὰ δικαιώματα ταῦτα ἵνα τί ὁ Σλαυϊκὸς κόσμος, καὶ ἰδίᾳ ὁ ἐπίσημος, οὐκ ἀναγνωρίζει; ἵνα τί δυσμενὴ πρὸς αὐτὸν βλέμματα ῥίπτει καὶ Παρθικὰ ἐκτοξεύει βέλη; ἐὰν ἡ θεία Πρόνοια ηὐδόκησε νὰ καλέσῃ τὴν μικρὰν μὲν τὸν ἀριθμόν, ἀλλὰ μεγίστην κατὰ τὰς δοθείσας τῇ ἀνθρωπότητι εὐεργεσίας Ἑλληνικὴν φυλὴν πρὸς ἐπιτέλεσιν θαυμασίων ἔργων—βεβαίως ηὐδόκησε καὶ τρίτον νὰ καλέσῃ αὐτὴν ὅπως σταθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κόσμου διαδίδουσα τὰ ἀληθῆ φῶτα ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸν ἀληθῆ πολιτισμόν, ὅς τις συνίσταται εἰς τὴν ἐξημέρωσιν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνεπιστήμης. Τρία τινὰ κέκληται νὰ ἐπιτελέσῃ ἡ ἑλληνικὴ φυλή· α'. τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. β'. τὴν σύστασιν μονίμου πολιτικῆς αὐτῶν καταστάσεως. γ'. θρησκευτικὴν ἕνωσιν τῶν πάντων· αὗταί εἰσιν αἱ τρεῖς μεγάλαι ἰδέαι, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀποστολὴν τῆς Νέας Ἑλλάδος· ὁ δὲ ὑψιπέτης ποιητής, Σοῦτσος, διετυπώσατο ὑπὸ τὴν ἑξῆς μορφὴν αὐτὰς ταύτας τὰς ἰδέας λέγων «ὁ ἑλληνισμὸς δέον νὰ ἔχῃ τὰς Ἀθήνας, ἔδραν τῆς σοφίας· τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔδραν τῆς πολιτείας· τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔδραν τῆς θρησκείας, καὶ τότε εἰρήνη τῇ Ἀνατολῇ, εἰρήνη καὶ τῇ Δύσει». Κατὰ πόσον ταῦτα εἰς τὸ μέλλον περιστραφήσονται ἐν τῷ πραγματικῷ κύκλῳ τῆς ἀληθείας, θεῶν ἐν γούνασι κεῖται· τοῦ ἕλληνος ὅμως τὸ λάβαρον, τὸ ἐν τῷ στερεώματι τῆς Ἀνατολῆς ἐγκεχαραγμένον, ἔστι τοῦτο, καὶ ἄκων, οὕτως εἰπεῖν, ἕλκεται αὐτὸς ὡς ὑπὸ φυσικοῦ τινος μαγνήτου, πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ κατὰ πρῶτον, καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ ἔπειτα καὶ πρὸς δράσιν, ἀφορῶσαν τὴν πραγματοποίησιν κατά γε τὸ δυνατὸν τοῦ γλυκυθύμου τούτου ἰδεώδους τοῦ Ἕλλην. Γένους. Καὶ ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις τὸ Πανεπιστήμιον, ἐν δὲ τῇ Κ]πόλει ὁ Ἑλλην. Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ὁ Πανάγιος Τάφος πνευματικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς πρὸς τοῦτο συντελοῦσιν ἀκαθέκτως· διότι αἱ πνευματικαὶ ἐργασίαι ὅρια οὐ γινώσκουσι γεωγραφικὰ καὶ πολιτειακά, καὶ ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ καλλιεποῦς Βασιάδου «ἐπιδίδονται πρὸς ἐκεῖνα, »ἃ οὔτε φραγμὸν ἔχουσιν οὔτε ὅρια στενά, ἀλλ' αὐτὰ τὰ τοῦ »ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐν οἷς οὐδὲν ἴδιον, ἀλλὰ πάντα πᾶσι »κοινά.»

Τοιοῦτος ὀργασμὸς τοῦ ἔθνους πρὸς μόρφωσιν καὶ ἐκπαίδευσιν βεβαίως ἕξει ἀποτέλεσμα τὴν ἐξημέρωσιν καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν ἐν προσεχεῖ χρόνῳ, ἂν μὴ βάσκανός τις δαίμων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων διακόψῃ αὐτὸν ἀποτόμως.

Χάρις δ' ὀφείλεται τῷ κ. Εἰρην. Ἀσωπίῳ, τῷ γνωρίζοντι ἡμῖν, τοῖς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, τὰς ἀριτίμους ἐργασίας τοῦ

ἐν Κωνσταντινουπόλει Συλλόγου, περὶ ὧν ἡμῖν ἐνταῦθα ὁ λόγος ἐν συνόψει.

Ἔγραφον ἐν Πειραιεῖ 8 Φεβρουαρίου 1881.

ΑΘΑΝ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ
Ἠπειρώτης,
Διευθυντὴς Ἐκπαιδευτηρίου «Τσούμα».

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Οἰνοποτὴς ἀδιόρθωτος, παρεκάλεσε τὸν ἰατρόν του νὰ τὸν ἀφαιμάξῃ ἕνεκα πληθώρας αἵματος. «Τί ὠφελεῖ, ἀπήντησεν αὐτῷ ὁ ἰατρός, ἐὰν ἐγὼ ἐξάγω τὸ αἷμα σου κατὰ δακτυλήθρας καὶ σὺ εἰσάγεις κατὰ λίτρας;»

***

Φιλάρεσκος Κυρία ἔλεγε πρός τινα μέθυσον: «Θὰ πιστεύσητε Κύριε ὅτι πρὸ 10 ἐτῶν ἀφ' ὅτου εἶμαι χήρα δὲν μὲ κατέλαβεν οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἐπιθυμία πρὸς γάμον; — Θὰ πιστεύσητε Κυρία, ὅτι ἀφ' ὅτου καὶ ἐγὼ πίνω οὐδέποτε ἐδίψησα;»

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΤΩΝ
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ
(A. von WINTERFELD).
ΥΠΟ
ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ Μ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

(Συνέχεια καὶ τέλος).

— Βραδύτερον; εἰπε, ἄ! ὁ σκοπὸς εἶνε τώρα, πρὶν λάβητε καιρὸν νὰ μεταβάλητε ἢ ἀφαιρέσητέ τι... ὦ! σᾶς ἱκετεύω, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἀναγνώσω τὰ φύλλα ταῦτα, τὰ τόσον πνεῦμα καὶ κάλλος καρδίας (Herzens schöne) ἀποπνέοντα!

Ἡ κυρία ἐδίσταση τί ἔπρεπε ν' ἀπαντήσῃ καὶ ἀφῆκε τὸ χειρόγραφον.

Ὁ Μέρτσιος τὸ ἡσπάσθη παραφόρως.

— Ἄχ! ἀνέκραξε· θὰ δυνηθῶ τέλος νὰ ἑνώσω εἰς μέρος μονῆρες τὴν ψυχήν μου μὲ τὴν ἰδικήν σας, νὰ ἐντρυφήσω, ὅπου ἔχετε ἐντρυφήσει, νὰ κλαύσω, ὅπου ἐκλαύσατε... Καὶ εἶνε προσέθηκε, μεταβαλὼν τόνον φωνῆς καὶ φυλλομετρῶν τὸ χειρόγραφον.

— Πληρέστατον.

— Ὦ! εὐχαριστῶ! μυριάκις εὐχαριστῶ! ἐρώνησεν αὖθις ὁ Μέρτσιος· ὑγειαίνετε! ὦ! ὑγειαίνετε! καὶ ἐξῆλθεν, ὁρμητικῶς καὶ σκιρτῶν ἐκ τοῦ δωματίου.

Ἡ δεσποινὶς Δορυβοῦχ προὐχώρησε πρὸς αὐτὸν ἓν βῆμα καὶ ἐξέτεινε τὸν βραχίονα, ὡς νὰ ἤθελε νὰ κρατήσῃ αὐτὸν ἢ νὰ τῷ εἴπῃ τι, ὅτε εἰσῆλθεν αὖθις ἡ σύντροφός της νεᾶνις.

— Ἡ γεροντοκόρη ἔκαμεν χειρονομίαν ἐμφαίνουσαν ἀγανάκτησιν.

— Σὺ πάλιν ἐδῶ!... Δὲν εἰμπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ μείνῃ μόνος οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμήν;

— Ὦ! σᾶς παρακαλῶ, συγχωρήσατέ με... εἶμαι τόσον εὐτυχής!

— Καί διατί!

— Ἤμην εἰς τὸ παράθυρον, εἶπεν ἡ νεᾶνις κατασυγκεκινημένη, αὐτὸς δὲ ἦτο εἰς τὸν κῆπον... ἀλλὰ δὲν μὲ εἶδεν... ἐγέλα... ἐχόρευε... ἐφαίνετο τόσον εὐτυχής!

— Θὰ ἐκφρασθῇς σαφέστερον κόρη μου;

— Ὦ δεσποινίς! εἶπεν ἡ Κακιτιλία, μετὰ δακρύων χαρᾶς εἰς τοὺς ὡραίους καὶ μεγάλους ὀφθαλμούς της· βεβαίως θὰ σᾶς ὡμίλησε περὶ ἐμοῦ καὶ τὸν ἠκροάσθητε εὐμενῶς... διότι ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ ἦνε τόσον εὐτυχής.

— Δὲν ἐπρόκειτο περὶ σοῦ, ἀπεκρίθη ψυχρῶς ἡ δεσποινίς.

Ἡ νεᾶνις ἐφάνη ἐκπλαγεῖσα.

— Ἀλλὰ περὶ τίνος λοιπὸν ἄλλου ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ ὁ λόγος; αὐτὸ εἶνε ὅλως ἀδύνατον!

— Ποῖον εἶνε ἀδύνατον; ἠρώτησεν ἡ γεροντοκόρη διὰ τόνου τραχέος· λοιπὸν νομίζεις, ὅτι χρεωστοῦν ὅλοι οἱ νέοι νὰ φροντίζωσι περὶ σοῦ διότι εἶσαι δεκαεπτάετις. Δὲν ὑπάρχουσι λοιπὸν ἄλλα ἀντικείμενα ἄξια ἐνδιαφέροντος; ὅτε ἐγὼ ἤμην εἰς τὴν ἡλικίαν σου, οὐδέποτε ἐφαντάσθην ὅτι ὅλοι οἱ ἄνδρες μόνον περὶ ἐμοῦ ἠδύναντο νὰ σκέπτωνται. Αὐτοὶ οἱ λόγοι φαίνονται ὡς νὰ προέρχωνται σχεδὸν ἐκ ζηλοτυπίας.

Ἡ Κακιτιλία ἔμεινεν ἤδη ἐμβρόντητος. Τί συνέβαινε λοιπόν; Ὑπῆρχον λόγοι νὰ ζηλοτυπῇ; Εἶχεν ἐντελῶς λησμονήσῃ νὰ ἐγχειρίσῃ τῇ δεσποινίδι Δορυβοῦχ ἐπιστολήν, ἣν τῇ ἔδωκεν εἰς ὑπηρέτης δι' αὐτὴν ἐπιστολὴν... γεγραμμένην ὑπ' αὐτοῦ... Ἤδη, ἐκπληροῦσα τὸ παραληφθὲν χρέος της, ἐνεχείρισε ταύτην τῇ γεροντοκόρῃ. — Ἀλλὰ τί νὰ τῇ ἔγραφεν ἀρά γε;

Ἡ δεσποινὶς Δορυβοῦχ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μείνῃ. Μὲ κεφαλὴν περιλύπως κεκυφυῖαν ἐξῆλθε τοῦ δωματίου ἡ Κακιτιλία.

Ἡ δεσποινὶς ἀπεσφράγισεν ἤδη τὴν ἐπιστολήν. Μὴ δυνάμενος νὰ τὴν ἴδῃ πλέον τῇ ἔγραψε. Τί λεπτός;...

Διὰ δακτύλων τρεμόντων ἐκ ταραχῆς ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου της διόπτρας καὶ τὰς ἔθηκεν ἐπὶ τῆς ῥινός της. Τί τρομερὸν πρᾶγμα νὰ εἶνε ἠναγκασμένη ν' ἀναγνώσῃ ἐρωτικὴν ἐπιστολὴν μὲ διόπτρας;... Ἀλλὰ τοὐλάχιστον δὲν τὴν ἔβλεπεν αὐτός. Ἔρριψεν ἀκουσίως βλέμμα ἐπὶ τοῦ κατόπτρου· Οὐρανέ! πῶς ἐφαίνετο! Οὐδέποτε ἄλλοτε εἶδεν ἑαυτὴν τοσούτῳ ἀποτροπαίαν. Ἤδη ἤρξατο ἀναγινώσκουσα: «Πιστοποιῶ διὰ τοῦ παρόντος, ὅτι ἔλαβον παρὰ τῆς δεσποινίδος Δορυβοῦχ τὸν δεύτερον καὶ τελευταῖον τόμον τῶν Ἀπομνημονευμάτων της...» Ἐνταῦθα διέκοψε τὴν ἀνάγνωσιν... τί νὰ ἐσήμαινε λοιπὸν αὐτό; Παρετήρησεν ἐκ νέου τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιστολῆς... ἦτο ἡ ἰδική της... ἐπὶ τοῦ φακέλλου ἄλλος χαρακτὴρ ἢ ἐν τῇ περιεχομένῃ ἐπιστολῇ· ἐξηκολούθησε: «καὶ ὑποχρεοῦμαι νὰ πληρώσω αὐτῇ 4,000 μάρκας ὡς ἀντίτιμον. Αὔγουστος Χέλτσελ». Αὔγουστος Χέλτσελ! ὁ ἐκδότης της! Ἦτο λοιπὸν ἔξυπνος ἢ ὠνειρεύετο;

Ἐν τῷ μέσῳ ταύτης τῆς ὀλεθρίας ἀπελπισίας της εἰσώρμησεν ὁ δικαστὴς Χοῦμπελ, κρατῶν ἐφημερίδα. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τούτου, ἡ δεσποινὶς ἀπέσπασε τὰς διόπτρας ἀπὸ τῆς ῥινός της καὶ τὰς ἔκρυψεν ἐν τῷ θυλακίῳ της.

— Σοὶ φέρω κάτι ἐνδιαφέρον, εἶπεν ἀποτόμως ὁ γηραιὸς ἐραστής. (Fiel der alte Anbeder gleich mit der Thürius Haus). Ἄκουσε ἐν μικρὸν διάφορον ἀπὸ τὰς ποικίλας εἰδήσεις... στάσου... ποῦ εἶναι λοιπόν;... ἄ! ἰδού το! θὰ λάβῃς τὴν καλωσύνην νὰ τὸ ἀναγνώσῃς;

Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας ὁ δικαστὴς ἐπλησίασε πρὸς αὐτὴν τὴν ἐφημερίδα καὶ τῇ ὑπέδειξε διὰ τοῦ δακτύλου τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος διάφορον.

Ἡ κυρία ἐβύθισε τὴν χεῖρα ἐντὸς τοῦ θυλακίου της, ἵνα λάβῃ τὰς διόπτρας της, ἀλλὰ τὴν ἀπέσυρε πάραυτα.

— Ἀνάγνωσέ μου το σύ, εἶπε.

Ὁ Χοῦμπελ ἤρξατο ἀναγινώσκων.

«Κατ' αὐτάς, γίνεται πολὺς λόγος περὶ συμφωνίας τινος περιέργου, σκοπούσης ν' ἀπαλλάξῃ δεσποινίδά τινα Δ. ἀπὸ δικαστικὰ ἔξοδα.»

Ὁ δικαστὴς ἤγειρεν ἀπὸ τῆς ἐφημερίδος πανούργως τοὺς ὀφθαλμούς.

— Ἡ δεσποινὶς Δ. εἶσθε ὑμεῖς, εἶπε. Εἶτα ἐξηκολούθησε τὴν ἀνάγνωσίν του: «Νέος τις καλλιτέχνης, συγγενὴς καὶ καθολικὸς κληρονόμος τῆς βαρώνης Ῥαΐδνις, ἥτις τοῦτον κατεκρίθη ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν περιφήμων καταστάντων ἀπομνημονευμάτων τῆς δεσποινίδος Δ., ὑπεχρεώθη νὰ προμηθεύσῃ τῷ ἐκδότῃ τὸν δεύτερον τόμον τῶν ἀπομνημονευμάτων ἐκείνων, τοῦ ὁποίου ἡ συγγραφεὺς ἠρνεῖτο τὴν δημοσίευσιν. Ἡ ἀμοιβή, ἣν θὰ λάβῃ ὁ νέος διὰ τὸν κόπον του δὲν ἐγνώσθη εἰσέτι.» — Τί λέγετε περὶ αὐτῆς τῆς ἱστορίας; προσέθηκεν ὁ Χοῦμπελ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν.

Ἡ δεσποινὶς ἔμεινεν ἐμβρόντητος ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ διαφόρου τούτου τῆς ἐφημερίδος.

Ὁ δικαστὴς τὴν παρετήρησε, μειδιῶν μετ' ἀγαθότητος.

— Πόσον μωρὸς εἶνέ τις ἐνίοτε! εἶπε· τὸν εἶχον ἐκλάβει ὡς ἐραστὴν καὶ αὐτὸς εἶχεν ἔλθει μόνον χάριν τοῦ χειρογράφου.

Ἡ γεροντοκόρη, ὅπως ἀποκρύψῃ τὴν ταραχήν της, μὴ προδοθῇ ἔτι μᾶλλον καὶ, εἰ δυνατόν, εὕρῃ ἀνακούφισιν τῆς ταπεινωτικῆς θέσεώς της ἐξῆλθε τοῦ δωματίου. Ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς διὰ τὴν ματαιότητά της, διότι ἐγένετο πλέον κατάδηλον, ὅτι αὐτὴ μᾶλλον εἶχε λόγους νὰ ζηλοτυπῇ τὴν Κακιτλίαν ἢ ἡ Κακιτλία αὐτήν. Ἐκάθησε, ἐστήριξε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν χειρῶν της καὶ ἐβυθίσθη εἰς σκέψεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ὁ Μέρτσιος καὶ ἡ Κακιτλία εἰσῆλθον ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐν τῷ δωματίῳ, ὅπου εὑρίσκετο ὁ δικαστὴς καὶ ἐκ τῶν πρώτων μεταξὺ αὐτῶν ἀνταλλαγεισῶν λέξεων ἐγένοντο φανεροὶ οἱ σκοποί των.

Μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἐπανῆλθε παρ' αὐτοῖς ἡ δεσποινὶς Δορυβοῦχ· ἡ μορφή της ἦτο ἤρεμος καὶ μειδιῶσα.

— Ἄ! κύριε Μέρτσιε, εἶπε, σᾶς εὑρίσκω εὐγενέστατον, διότι ἔσχετε τὴν καλοσύνην νὰ μοὶ γράψητε.

Ὁ Μέρτσιος ἐταπείνωσεν ἐξ αἰδοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐγένετο καταπόρφυρος.

— Δὲν ηὐκαίρησα νὰ τὴν ἀναγνώσω εἰσέτι, προσέθηκεν ἡ κυρία μετὰ μικρὰν παῦσιν, ἤ, ὅπως ὁμιλήσω εἰλικρινέστερον, ἀπώλεσα τὰς διόπτρας μου... Σᾶς παρακαλῶ, ἀναγνώσατέ μοι τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, ἢ κάλλιον, εἰπέτε μοι τὸ περιεχόμενόν της μὲ ἰδικάς σας λέξεις. Μετὰ τῶν λέξεων τούτων ἐνεχείρισεν αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν.

Ὁ Μέρτσιος τὴν ἥρπασε καὶ τὴν ἔθηκεν ἐν τῷ θυλακίῳ του.

— Ὦ! εἶπεν, ἀνακουφισθεὶς καὶ στενοχωρούμενος συνάμα, δὲν περιέχει τίποτε ἰδιαίτερον... μόνον παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων σας.

— Καὶ ἐπὶ τίνος κεφαλαίου ἐγένοντο αὗται;... ἐπὶ τοῦ τελευταίου, δὲν εἶνε ἀληθές; Σᾶς παρακαλῶ, ἐμπιστεύθητέ μοι τὸ χειρόγραφον διὰ μόνον πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας. Θὰ σᾶς τὸ ἐπιστρέψω ἀμέσως. Εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν κύριον δικαστὴν νὰ τῷ ἀναγνώσω ἓν μέρος ἐξ αὐτῶν, ἀκούσατε καὶ ὑμεῖς καὶ εἰπέτε μοι τὴν περφωτισμένην γνώμην σας.

Ὁ νεανίας ἐξῆλθε καὶ ἐπανῆλθε μετὰ μικρὸν μετὰ τοῦ χειρογράφου, ὅπερ ἐνεχείρισε τῇ δεσποινίδι.

— Ἀκούσατε λοιπὸν τὸ τέλος τοῦ τελευταίου μου κεφαλαίου, εἶπε· καὶ ἀνέγνωστε: «... Μοὶ μένει μόνον νὰ ἀναφέρω περιστατικόν τι, ὅπερ συνέβη εἰς τὴν κόμησσαν Βάλλενφελδ.

— Τὴν κόμησσαν Βάλλενφελδ;... ποία εἶνε αὐτή; ἠρώτησεν ὁ δικαστής.

— Δὲν τὴν... ἀκούσατε μόνον τὴν συνέχειαν. «Ἡ κόμησσα, ἥτις ἦτο ἄλλοτε ἡ ὡραιοτέρα τῆς ἐποχῆς της, ἔζη ἀπομεμονωμένη ἐν τῇ ἐξοχικῇ αὐτῆς, ἐπαύλει, μακρὰν τῆς πρωτευούσης...

Ὁ Χοῦμπελ χωρὶς νὰ τὴν διακόψῃ, ἐσκέπτετο ὡς ἑξῆς: «Ἄλλοτε ἡ δεσποινὶς ἀνεγίνωσκε ἄνευ διόπτρων· περίεργον!... Αὐτὴ ἡ ἰδία θὰ εἶνε ἴσως ἡ κόμησσα Βάλλενφελδ.

Ἡ ἀνάγνωσις ἐξηκολούθησεν ὡς ἑξῆς: «Ἡ κόμησσα ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον πρὶν ἢ ὁ κόσμος ἐγκαταλείψῃ αὐτήν, καὶ ἔζη χωρὶς ν' φροντίζῃ περὶ τῶν διασκεδάσεών του, ἥσυχος καὶ ηὐχαριστημένη ἐν τῇ ἀπομονούσει της. Ἡ κόμησσα Βάλλενφελδ ἐπλησίαζε νὰ φθάσῃ εἰς σεβασμίαν ἡλικίαν, ὅτε ἐγνώρισε κατὰ τύχην νέον τινα... νέον τινα ἐπιπόλαιον, ἔστις τῇ ὡμίλησε περὶ ἔρωτος... ἦτο εὔγλωττος, ἐφαίνετο παράφορος καὶ ὀλίγον ἔλειψε...

Ἐνταῦθα διεκόπη. Ὁ νεανίας εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσηλωμένους ἐξ αἰσχύνης, ἡ Κακιτλία παρετήρει αὐτὸν μετὰ προφανοῦς ἀνησυχίας, ὁ δὲ δικαστὴς ἐμειδία ὡς σάτυρος.

— Ἐδῶ τὸ χειρόγραφον εἶνε ὀλίγον δυσανάγνωστον ἀπεκρίθη ἡ δεσποινίς· εἶτα ἐξηκολούθησε: «καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συλληφθῇ αὕτη εἰς τὰ δίκτυα τῆς ματαιότητός της. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἔρρεινε παρ' αὐτῇ ἡ σύνεσις. Ἀντὶ νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὴν προσβεβλημένην, ἡ κόμησσα Βάλλενφελδ, προσεποιήθη ὅτι ἐδίδε πίστιν εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ νεανίου, ὅστις ἤδη ἠγάλλετο ἐπὶ τῇ ὑποτιθεμένῃ ἐπιτυχίᾳ του. Ἡ συνετὴ γυνὴ εἶχεν ἐννοήσει ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, ὅτι οὗτος ἔμενεν ἐν τῇ οἰκίᾳ της μόνον διότι ἠγάπα ἄλλην τινα, τὴν ὁποίαν ἡ κόμησσα εἶχε τὴν πονηρίαν ν' ἀπομακρύνῃ πάντοτε ἀπὸ πλησίον του.

— Ἔλεον, δεσποινίς! διακόπτων αὐτὴν ὁ Μέρτσιος· ἀλλ' ἡ κυρία ἐξηκολούθησε.

— Νεᾶνίδα τινα τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε γνωρίσει κάλλιστα καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπίστευεν ἑαυτὸν λησμονηθέντα, ἥτις ὅμως μόνον ἕνεκα εὐγενοῦς ὑπερηφανείας τὸν ἀπέφευγεν. Ἡ νεᾶνις αὕτη ἦτο ἀξία ἀδόλου ἔρωτος· ἦτο ὡραία, ἀξιέραστος... ἀγαθωτάτη...

— Καὶ ὠνομάζετο αὕτη; ἠρώτησεν ὁ Μέρτσιος τρέμων ἐξ ἀνυπομονησίας.

— Ὠνομάζετο Κακιτλία.

— Καὶ τί ἔκαμεν ἡ κόμησσα... τί ἔκαμεν;

Ἡ δεσποινὶς Δορυβοῦχ ἠγέρθη καὶ ἤνωσε τὰς χεῖρας τῶν δύο νέων.

— Ἐνύμφευσε τοὺς δύο ἐραστὰς εἶπε μετὰ φωνῆς ἡδείας.

Μετὰ τὴν πρώτην ἔκφρασιν τῆς χαρᾶς των ὁ Μέρτσιος καὶ ἡ Κακιτλία ἐκάλυψαν ἀσπασμῶν τὴν χεῖρα τῆς εὐεργέτιδός των.

— Πολὺ ὡραῖα! εἶπεν ὁ δικαστὴς καὶ τόσον ταχέως ἐτελείωσεν ἡ ἱστορία;

— Καὶ τί ἄλλο ἤθελες νὰ συμβῇ;

— Ἰδού... ἐπειδὴ μοὶ ἀνέγνωσες τὸ τέλος τῶν ἀπομνημονευμάτων σου θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃς νὰ πέσω εἰς τοὺς πόδας σου.

Ἡ δεσποινὶς ἐκίνησεν ἀρνητικῶς τὴν κεφαλήν.

— Καὶ ἂν ἐγὼ τὸ ἔπρατα;

— Ἤθελον σὲ ἀνεγείρει, ἀγαπητέ μου φίλε.

Ὁ Χοῦμπελ ἡτοίμασε τὰ χείλη του διὰ τὸν πρῶτον ἀσπασμόν· ἡ δεσποινὶς τῷ ἐπέτρεψεν.

Οἱ δύο γάμοι δὲν ἐβράδυναν νὰ τελεσθῶσι.

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΣΤΟΝΟΣ.

ΤΗ: ΕΚΛΕΚΤΗ: ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΜΟΥ

ΙΕΡΟΝ.

Α'.

Ἐν τῷ μέσῳ μυριπνόου καὶ δροσοστεφοῦς ἀνθῶνος
πρὸ ἐτῶν ἓν ῥόδον ἤνθει μυροβόλον ῥαδινόν
δίδον εὔχροιαν καὶ μύρον εἰς τὰ ἄλλα τοῦ ῥοδῶνος,
καὶ πῶς ἔψαλλεν ἐθάρρεις μετὰ τῶν φαιδρῶν πτηνῶν

Πρὸς αὐτὸ ἐπέτων πᾶσαι εὐπετεῖς αἱ χρυσαλλίδες
καὶ τῷ ἔδιδον ἐρώτων καὶ ἀγάπης ἀσπασμόν,
καὶ τὴν νύκτα τοῦ πλησίον ποταμοῦ αἱ Νηρηΐδες
τῶν ῥοδίνων παρειῶν των ἔκλεπτον τὸν στολισμόν.

Ἡ αὐγὴ πρὸς τοῦτο πρῶτον προσητένιζε τὸ βλέμμμα,
καὶ ἐκεῖνο ἠρυθρία ἐξ αἰδοῦς καὶ ἐκ χαρᾶς,
μ' ἀδαμάντινον δ' ἐκ δρόσου περιεκοσμεῖτο στέμμα,
ἀγνοοῦν ὅτι μοιραῖον ἦτο θῦμα συμφορᾶς.

Β'.

Μόλις ἤρχιζον νὰ δύουν οἱ τηλεφανεῖς ἀστέρες,
καὶ νὰ φαίνηται ἡ Ἕως εἰς τὰ ὕψη τ' οὐρανοῦ,
νέφη αἴφνης συμπυκνοῦνται, ἀμαυροῦνται οἱ αἰθέρες,
καὶ βοὴ τοῦ μυκωμένου ἀντηχεῖ ὠκεανοῦ.

Ἀστραπαί, βρονταὶ θυέλλης, καὶ τυφὼν τῆς καταιγίδος
τὸν ὁρίζοντα πληροῦσι, καὶ τὸ σύμπαν ἀπειλεῖ,
στροβιλίζεται ὁ ναύτης ἄπελπις πρὸ τῆς πυξίδος,
καὶ εἰς σπήλαια οἱ θῆρες συνωστίζονται δειλοί.

Τῶν χειμαῤῥων ῥοῦς λυσσώδης τὰς κοιλάδας κατακλύζει
καὶ τὰ πέριξ καταρράκτης σμερδαλέος συγκινεῖ
κ' ἡ μανία τῶν ἀνέμων τοὺς δρυμῶνας συγκλονίζει,
ἐκριζοῖ ἀρχαῖα δάση, καὶ τὸ πᾶν περιδινεῖ.

Γ'.

Τὴν ἐπαύριον ὁπότε ἐπανῆλθεν ἡ εὐδία,
ῥόδον δὲν ὑπῆρχε πλέον εἰμὴ πέταλα ὠχρά,
καὶ ἐκτάδην ἐῤῥιμμένα ἐν οἰκτρᾷ ἀπελπισίᾳ.
Ποῦ ἡ ὄψις σου ἡ πρώτη, ῥόδον μου, ἡ ἀνθηρά;

Ἐννεός, ἐκπεπληγμένος καὶ μὲ ὄμμα δακρυσμένον
τὴν ἐρατεινὴν ἐκείνην ὕπαρξίν μου προσιδών,
ἔστην μετὰ ῥρίκης βλέπων μέγα μέλλον ἐσβεσμένον·
ὄνειρα, νεότης, πόθοι ἐκεινῦ ὅλα πρὸ ποδῶν.

Δ'.

Μοὶ ἐπέπρωτο νὰ ἴδω τῆς νεότητός μου πάσας
τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς πόθους ὡσεὶ πέταλα ξηρὰ
νὰ κυλίωντ' εἰς κευθμῶνας καταρράκτας καὶ θαλάσσας
πικριῶν ἀπείρων, πόνων, ἐν ῥριχώδει συμφορᾷ.

Ὡς ἐκεῖνα καὶ τὰ ἔτη τῆς ἁβρᾶς νεότητός μου
ἔφθινον, ἐφυλορρόουν, καὶ κατέπιπτον ὠχρά,
καὶ οὐδεὶς εἰς τὰ δεινά μου δὲν ὑπῆρχε συντροφός μου
καὶ μὲ βλέμματα οἱ πάντες μὲ προσέβλεπον ψυχρά.

Ἀνθρωπότης, κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ πλαστουργηθεῖσα,
ποῦ ἐγκλείεις τὸ «ἀγάπα τὸν πλησίον ὡς σαυτήν»..;
Ἀδιαφορία μαύρη, εἰς τὰ σπλάγχνα σου ταφεῖσα,
σὲ σκοτίζει, καὶ φροντίζεις οἴμοι!... μόνον δι' αὐτήν.

Δὲν εἶν' ἄνθρωπος ὁ πάσχων; εἶν' ἀπόβλητος τῆς μοίρας;
δὲν εἶν' ἄνθρωπος ὁ κλαίων καὶ τὰ πάθη του θρηνῶν;
δὲν εἶναι ἀγὼν τὸ δάκρυ τῆς μαραινομένης χήρας
ὅπερ χύνει νὰ δροσίσῃ πετναλέον ὀρφανόν;

Ὁ στενάζων ἐν σκοτίᾳ; Εἶν' ἀπόβλητος κ' ἐκεῖνος,
καὶ ἂς ἔχει λαμπροτέραν τοῦ Ἡλίου τὴν ψυχήν·
καὶ τοῦ ὀλοφυρομένου εἰρωνεία εἶν' ὁ θρῆνος,
καὶ ἐμπαίζει τὸν Θεόν του ἀναπέμπων προσευχήν;

Καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκπεσούσης; Ὦ! εἰς οἶκτον μὴ κινεῖσαι
καὶ ἂς εἶναι θῦμα τύχης ἢ ἀπάτης μιαρᾶς,
ἀνθρωπότης! ἀνθρωπότης! σκέφθητι ὁποῖα εἶσαι
κ' ὅτι εἶν' ἡ εὐτυχία ἀδελφὴ τῆς συμφορᾶς.

Πράϋνον τὰ ἰοβόλα καὶ σκληρὰ αἰσθήματά σου,
σκέφθητι ὅτ' εἶσαι σκώληξ, κόκκος ἐκ χοὸς, θνητή,
μὴ ἐπαίρου εἰς τὴν δόξαν καὶ τὰ πρόσκαιρ' ἀγαθά σου,
σταχτοθῆκαι γίνοντ' αἴφνης ἐκ χρυσοῦ λυκαβητοί.

Τί ἐκέρδησεν ὁ Κάτν; τί ὁ Φαραώ, ὁ Νέρων;
τί ἀπήλαυσεν ὁ Κροῖσος ἐμβληθεὶς εἰς τὴν πυράν;
καὶ τοῦ Ῥοβεσπιὲρ τὰς πράξεις νὰ ἀπαριθμῶ ἐχθαίρων,
σὲ ἀφίνω νὰ νομίζῃς ὡς τοιαύτην τὴν χαράν.

Ε'.

Ἄφινον νὰ μὲ μαστίζῃ συμφορὰ πανωλεθρία,
καὶ στενάζοντ' ἀεννάως πρόσβλεπέ με ἀπαθῶς,
ἀρκεῖ μόνον νὰ συμπάσχῃ μία εὐγενὴς καρδία,
ἣν ἠγάπησα ὁ τλήμων ἐκ ψυχῆς περιπαθῶς.

Ὦ! ἐκείνη μόνον θέλω νὰ μὲ ἀγαπᾷ καὶ μόνον
ἥτις ὡς ἐμὲ ἠσθάνθη κ' ἔκλαυσεν ἐπὶ τῆς γῆς,
καὶ τὰς θλίψεις μου ὁ τάλας λησμονῶν καὶ πάντα πόνον
μειδιῶν ἂς δύσω πλέον ὡς τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς.

Καὶ ὁπότε ἡ Σελήνη ἐκ τοῦ ὄρους ἀνακύπτει
τὰς ἀκτῖνας της νὰ χύσῃ εἰς τὴν χώραν τῶν νεκρῶν
ὦ! θὰ ἔρχεται ἐκείνη, καὶ στενάζουσα θὰ ῥίπτῃ
εἰς τὸ μνῆμα μου ἓν ἄνθος, καὶ ἓν δάκρυ της πικρόν.

Ἐκ τοῦ βράχου τῆς Φρεαττύος, 26 Ἰανουαρίου 1887.

ΓΙΑ ΤΗ ΜΙΚΡΗ....

Τὸ πρῶτο γέλοιο τῆς αὐγῆς ὅλο δροσὰ καὶ χάρι,
τὸ χαμογέλοιο τῆς μικρῆς ἀγάπης μου θυμίζει·
κ' ἡ πρώτη λάμψι ἡ χρυσὴ ποῦ χύνει τὸ φεγγάρι,
τὴν ὄψι της σταῖς νύχταις μου σὰν ὄνειρο φωτίζει.

Κάθε ἀστέρι τ' οὐρανοῦ καὶ κάθε σύννεφό του,
ὁποῦ σὰν ὄνειρο περνᾶ ἀπὸ τὸ μέτωπό του,
μοιάζει μὲ τῆς ἀγάπης μου τὸ διάβα καὶ τὴ χάρι,
ἀσπροντυμένη ὅταν πατεῖ τὸ πράσινο χορτάρι.

Τὸ λουλουδάκι ποῦ ἡ αὐγὴ μ' ἀγάπη τοῦ χαρίζει
τὴ διαμαντένια της στολὴ καὶ γέρνει ἀχνό, δροσάτο,
θαρρῶ γλυκὰ πῶς μοῦ μιλεῖ κ' ἀγάλια ψιθυρίζει:
νά, τῆς μικρῆς ἀγάπης σου τό προσωπάκι, νάτο!...

Μὲ κάθε κῦμα ποῦ φιλεῖ γλυκὰ τὸ περιγιάλι,
φιλὶ κρυφὸ ἡ ἀγάπη μου θαρρῶ μοῦ στέλλει πάλι·
κ' ἔτσι ὅλ' ἡ φύσις γύρω μας, σὰ βρίσκομαι μακρά της,
φτερὰ μοῦ δίνει καὶ πετῶ σὰν ὄνειρο κοντά της...

Μὰ κι' ἂν ἡ φύσις ἔπεφτε μιὰ μέρα καὶ χαλοῦσε,
καὶ σὲ σκοτάδι ἀτέλειτο αἰώνια γυρνοῦσε,
θ' ἄνοιγα πάλι τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα ἕνα, ἕνα,
νὰ βλέπω τὴν ἀγάπη μου μὲ μάτια σφαλισμένα!

Δ. Ν. ΦΟΣΤΕΡΗΣ.

ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΣ

Ἀγάπη μου, τὸν δρόμον τὸν γνωρίζεις ποῦ μᾶς πάει
μακρυὰ ἀπὸ τὸν κόσμο ἔξω εἰς τὴν ἐρημιά;
ἐκεῖ γιὰ πάντα ἤθελα εἰς τὸ δικό σου πλάη
νὰ σοῦπω τί αἰσθάνομαι γιὰ σένα στὴν καρδιά.

Τὸν δρόμο ποῦνε σκοτεινός, ποῦ φῶς ποτὲ δὲν βλέπει
ἄχ! νὰ περνούσαμε μαζύ σ' αὐτὴν τὴν σιγαλιά,
στὸν τόπο ποῦ ὁ ἄνεμος ποτὲ δὲν παραστέκει
μὰ φεύγει καταργιώμενος τὴν ἄσπλαγχν' ἀπονιά.

Ἐκεῖ στὸ σκότος μένει πάντα μαῦρο περιστέρι
μονάχο χωρὶς σύντροφο, χωρὶς δικό του ταῖρι,
κι' ἀκούει πῶς βαρυγνωμεῖ, πῶς κλαίει τὸ τριγόνι,
καὶ πῶς τρομάζει τὴν νυχτιὰ ὁ στεναγμὸς τοῦ γκιόνη.

Μεῖνε, ἀγάπη μου, ἐσὺ στὸν κόσμο, δὲν πειράζει....
κ' ἐγὼ μονάχος μου πηγαίνω τώρα νὰ χαθῶ
ἐκεῖ ποῦ κλαίει τὸ τριγόνι, π' ὁ γκιόνης ἄχ στενάζει,
κι' ἀπ' ἕνα περιστέρι 'γὼ ἂς παρηγορηθῶ.

ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ.